

1963

ČÍSLO 113

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

GEOMORFOLOGICKÝ VÝZNAM KRASOVÉHO PRAMENE „MALÝ VÝTOK“ V PUSTÉM ŽLEBU (MORAVSKÝ KRAS)

Z propasti Macochy v Moravském krasu odtéká podzemní řeka Punkva složitou jeskynní soustavou a vyvěrá z ní ve výši kolem 350 m n. m. do Pustého žlebu. Před vyústěním jsou výtokové jeskyně vysoko zanesené jemnozrnnými písky a také povrchové řečiště vede po povrchu sedimentárních výplní Pustého žlebu. Jejich mocnost lze odhadnout asi na 8 m. Ve vzdálenosti kolem 260 m se povrchové řečiště Punkvy stáčí k ponorové jeskyni v levém údolním svahu, nazývané „Malé propadání“. Mezi výtokem Punkvy z podzemí a „Malým propadáním“ je její řečiště v současné době většinou suché a pokud jím Punkva občas teče, propadá se do zmíněné, až po strop zanesené jeskyně. Odtud pokračuje povrchové suché řečiště kolem skalního výběžku levého údolního svahu do poslední úzké skalnaté soutěsky. Za ní se Pustý žleb totiž již značně rozšiřuje a objevuje se v něm široká niva, tvořená hrubými podložními štěrky a jemnějšími písčitými hlínami v nadloží. Na dolním konci soutěsky, ve výši 344 m n. m., se do suchého řečiště Punkvy vlévá silný potok. Vyvěrá z krasového pramene, nazývaného dosud „Malý výtok Punkvy“, se středním odtokem (pozorovatelným) asi 100 l/sec. Tyto vody vytékají z jeskyně při úpatí levého strmého svazu Pustého žlebu, ale na povrch sedimentů vyčnívá jen malá horní část jeskynního portálu. Po několika desítkách metrů se vlévá potok „Malého výtoku“ do uměle upraveného koryta, které je pokračováním uměle proražené vyrovnávací štoly z Punkevních jeskyní. Než byla tato štola proražena, tekla Punkva od „Malého propadání“ krátkou podzemní cestou skutečně do „Malého výtoku“. Nyní se však na skladbě vod „Malého výtoku“ nepodílí ani malé množství vody Punkvy, i když se někdy propadá v „Malém propadání“, a všechny vody odtékají jen umělou štolou.

„Malému výtoku“ nebyla dlouho věnována bližší pozornost a ve starší literatuře jsou o něm jen letmé zmínky jako o druhé vyvěračce Punkvy v Pustém žlebu (srv. K. ABSOLON 1912 aj.). Teprve po proražení zmíněné štoly se zjistilo, že kromě Punkvy se v „Malém výtoku“ objevují vody ještě jiného, dosud neznámého podzemního toku. Podle svých znalostí jej prohlásil K. ABSOLON (1936, 1941) za podzemní pokračování bezvýznamného Vilémovického potoka, který se v mělkém slepém údolíčku propadá do podzemí vysoko na krasové plošině ve Vilémovicích, ačkoliv je nápadný rozdíl mezi velkou vydatností pramene „Malého výtoku“ a nepatrnou vodnatostí Vilémovického potoka, v létě obvykle vysychajícího. Když vyrovnávací štola v nitru Chobotu prořala v malé vzdálenosti od „Malého výtoku“ několik rovnoběžných, erozí rozšířených a zanesených jeskyní směru S—J, nazval je „Vilémovické odbočky“. Pod vlivem své představy o existenci soutoku všech podzemních toků severní části Moravského krasu ještě nad Macochou a o pokračování mohutných jeskyní Paleopunkvy mezi Macochou a Kateřinskou jeskyní v Suchém žlebu dal K. ABSOLON některé z „Vilémovických odboček“ (zvláště jeskyně „Čtyřicítku“ a „Stovku“) prostřílet a vyklidit z nich sedimenty. Chtěl jimi proniknout do předpokládaných velkých prostor mezi Macochou a Kateřinskou jeskyní. Úzkou jeskyní „Stovkou“ se dělníkům skutečně podařilo prorazit do prostornější a nižší říční jeskyně s aktivním podzemním tokem. Objevený úsek podzemního řečiště však byl uzavřen na obou koncích sifony, které se ani čerpáním ani potápěčskými sestupy (T. K. D i v í š k a) nepodařilo překonat. Objevené jeskyně byly proto (po zmapování K. S u c h á n k e m) opuštěny a další práce v nich zastaveny. Mimo krátkou zprávu (Lidové noviny z 24. 8. 1941) neuveřejnil K. Absolon z této průzkumné akce žádné poznatky ani závěry.

Již v první etapě základního geomorfologického a speleologického výzkumu (1957—1958), kterému se věnoval autor této zprávy při plnění výzkumných úkolů býv. Kabinetu pro geomorfologii ČSAV (nyní Geografický ústav ČSAV), se ukázala

neobyčejná důležitost „Malého výtoku“ a jeho přítokových jeskyní pro řešení řady odborných i praktických otázek macošské oblasti Moravského krasu. V roce 1960 byl proto zahájen komplexní výzkum této lokality. Kromě členů technické skupiny Geografického ústavu se na něm podílejí zaměstnanci správy jeskyní Moravský kras v Blansku (pod vedením V. Hlaváčka), někteří členové Speleologického klubu v Brně (P. Ryšavý, J. Jalový) a členové speleolog. kroužku ZK ROH n. p. Metra v Blansku (pod vedením J. Baláka). Kratší čas tu pracovali i členové BSP z Rosicko-oslavanských uhelných dolů. Protože se zkoumané jeskyně nacházejí pod úrovní hladiny krasové vody, pokračují technické práce podle výsledků systematického průzkumu potápěče F. Plška z Brna. Dosavadní poznatky shrnul V. PANOŠ (1961). V předložené zprávě však jsou shrnuty poznatky získané do konce března 1963.

K ověření hydrografické funkce „Malého výtoku“ byla nejprve provedena řada koloračních experimentů pomocí chemických barviv (fluoresceinu). Nejdříve bylo zjištěno, že v „Malém výtoku“ vyvěrají vody Krasovského potoka (dř. Rogendorfského), který se propadá pod jeskyní Balcarkou u Ostrova v Suchém žlebu. (P. RYŠAVÝ 1962). Pak bylo autorem této zprávy potvrzeno, že se tu objevují také vody Vilémovického potoka a řady drobných potůčků, které se propadají v závrtových žlábcích v okolí Suchého žlebu (V. PANOŠ 1961). Zaměstnanci Moravského krasu pomocí fluoresceinu zjistili, že do „Malého výtoku“ směřují i vody potoka Lopače z ponorových jeskyní pod Ostrovem. Tím se na rozdíl od názoru K. ABSOLONA prokázalo, že „Malým výtokem“ se odvodňuje dosud neznámá samostatná podzemní hydrografická oblast severní části Moravského krasu. Za současného stavu vývoje je oddělena od hydrografické oblasti podzemní Punkvy, protože její podzemní toky tečou uvnitř meziúdoľního hřbetu Chobot mimo propast Macochu do Pustého žlebu. Podle dalších autorových koloračních experimentů však do oblasti ostrovsko-vilémovických vod přece jen migruje menší množství vody z propadání „V jedlích“ na SSV od Ostrova a z propadání Bílé vody Nové Rasovny v okrajovém údoľním poli u Holštejna. Děje se tak jen za vysokých vodních stavů při značném přechodném vzduť hladiny krasové vody v hydrografické oblasti mezi Macochou a Chobotem. V opačném směru tato migrace potvrzena nebyla (V. PANOŠ 1961).

V roce 1961—1962 byla v dosud známém úseku podzemního řečiště na jižním konci jeskyně „Stovky“ provedena řada technických zásahů a opatření, které umožnily překonání přítokového sifonu, jenž zastavil průzkum K. Absolona. V aktivním podzemním řečišti ostrovsko-vilémovických vod byly sestrojeny stropy a odstraněna tak řada mělkých sifonů, čímž bylo umožněno proniknout k J proti proudu podzemního toku do nových úseků jeho řečiště. Tento úspěch byl podmíněn podstatným snížením hladiny podzemního toku pomocí dvou baterií výkonných elektrických čerpadel, které byly nainstalovány jednak přímo v pramenné jímce „Malého výtoku“ v Pustém žlebu a jednak v přítokových jeskyních.

Ukázalo se, že dosud neznámé i nově objevené části řečištní chodby jsou vlastně odtokovým ramenem jediného složitého a hlubokého sifonu, podmíněného výskytem špatně rozpustných bornhardtinových vápenců uprostřed vápenců vilémovických. Odtoková část sifonu je založena na výrazné tektonické linii směru S—J a její skalní dno leží průměrně 7—8 m pod úrovní hladiny krasové vody. Jde o sekundárně vzniklou sifonovitou chodbu, která vybíhá ze stěny starší velké tunelovité jeskyně směru SSZ—JJV. Zatím byla prozkoumána potápěči, kterým se podařilo proniknout do ní v hloubce 17 m pod hladinou vody. Tato jeskyně pokračuje od sifonu na JJV a je při dně přes 10 m široká. V prozkoumaném úseku dosahuje její výška 20 m. Je téměř úplně zaplavena vodou ostrovsko-vilémovických toků a její zasedimentované dno je 18—20 m pod úrovní hladiny vody v pramenné jímce „Malého výtoku“, tj. 24—26 m pod úrovní hladiny Punkvy v Macoše. Z tunelové chodby tekou tyto vody do zmíněné sifonovité chodby a odtud pod úrovní uměle proražené vyrovnávací štoly do „Malého výtoku“. Při prostřelování jeskyně „Stov-

ky“ byly při Absolonově akci bohužel zasypány vertikální spojky „Stovky“ s touto odtokovou chodbou, takže za současného stavu nelze rekonstruovat ani způsob odtoku ostrovsko-vilémovických vod ani původní cesty podzemní Punkvy z „Malého propadání“ do popisovaných míst.

Úroveň těchto odtokových jeskyní je geneticky vázána na úroveň skalního dna přilehlého úseku Pustého žlebu. Jeho sedimentární výplň, podobně jako u hlavní vyvěračky Punkvy, však brzdí odtok podzemních vod do povrchového řečiště v údolí a jednou z příčin vzduť hladiny krasové vody ve zkoumaných jeskyních. Část vod „Malého výtoku“, který je z tohoto hlediska přepadavým pramenem, se proto procezuje přímo do výplně údolního dna a jen část vyvěrá v úrovni povrchu sedimentů z podzemních komunikací. Tato kolnost ztěžuje zatím podrobnější výzkum odtokových poměrů. Je velmi pravděpodobné, že neznámé množství vody teče v podzemí ještě dále k JZ a vyvěrá v zakrytých pramenech nad tzv. Hladovou zdí v nižším úseku Pustého žlebu. Zpomalení odtoku krasové vody do zasedimentovaného Pustého žlebu způsobuje i v jeskyních usazování hrubých rezivých křemičitých písků a středně zrnitých štěrků (většinou valouny červeně zvětralých drob, křemence a křemene), které jsou zčásti přeplaveným materiálem „rudických vrstev“. Kromě toho se v nově objevených chodbách usazují jemné šedozelené křemité písky a nazelenalé jemně písčité jíly, které svým vzhledem připomínají sedimenty spodního tortonu, ale paleontologicky jsou zcela sterilní. Štěrkopískové sedimenty vyplňují zcela i ostatní puklinové chodby „Vilémovických odboček“, které protíná zmíněná vyrovnávací štola.

Z orientace, vertikální polohy, charakteru a funkce objevených přítokových jeskyní ostrovsko-vilémovických vod vzhledem k ostatním známým jeskynním soustavám v okolí Macochy a v Chobotu vyplývají složité poměry, které jsou výsledkem zápasu místních erozních bází v kaňonovitých údolích severní části Moravského krasu (Suchého, Pustého a Lažáneckého žlebu). Jeskyně „Malého výtoku“ jsou nepochybně nejnižší úrovní systému Kateřinské jeskyně, systému Skleněných dómů (končících Pohádkovým dómem v Punkevních jeskyních), odumřelé pramené jeskyně „Mastný flek“ i jiných výtokových jeskyní v Suchém žlebu. Ačkoliv souvisejí nepřímě i s aktivním systémem podzemního odvodňování hydrodynamické oblasti Bílé vody, přece jen je pravděpodobné, že všechny vyjmenované jeskynní soustavy jsou výsledkem činnosti ostrovsko-vilémovických podzemních toků, které míjejí propast Macochu a nikoliv výsledkem činnosti podzemní Punkvy ve smyslu názoru K. Absolona. Zmíněné jeskyně se nacházejí v různých výškových úrovních a jsou tedy různého stáří. Ve všech úrovních však byly podmíněny existencí těchto tektonických linií, jak dokazují např. vertikální spojky některých „Vilémovických odboček“ s jeskyněmi nejvyšší úrovně Pustého žlebu (Hamerníkova jeskyně). Prostorná tunelovitá chodba na JJV od popsaného sifonu leží mnohem hlouběji nežli skalní dno přilehlého úseku Pustého žlebu. Svou úrovní odpovídá úrovni mohutných jeskyní, objevených v letech 1958—1959 pod soustavou přítokových jeskyní Punkvy v okolí Macochy. Konečné řešení genetické příslušnosti této jeskynní úrovně ztěžuje nedostatek vrtů v nižším úseku Pustého žlebu pod oblastí krasových pramenů, které by objasnily mocnost i jakost sedimentárních výplní a tím určily i úroveň skalního údolního dna. Z dosavadních poznatků a z konstrukce podélného profilu Pustým žlebem však lze přesto důvodně usuzovat, že v oblasti vápenců úroveň skalního dna Pustého žlebu úrovně popisovaných jeskyní nedosahuje. Proto také nemůže být tato výrazná jeskynní úroveň na dno Pustého žlebu vázána. Také skalní dno druhého nejbližšího údolí (Suchého žlebu) je mnohem výše, než je poloha těchto jeskyní. Naproti tomu však se v této úrovni nachází skalní dno přilehlého úseku Lažáneckého žlebu, které je ovšem pohřbeno pod nepropustnými spodnotortonými slíny, jež podle zjištění V. SCHÜTZNEROVÉ-HAVELKOVÉ (1958) dosahují mocnosti téměř 100 m. Mezi Suchým a Lažáneckým žlebem se nachází silně a hluboko zkrasovělá krasová plošina „Na Harbechách“, kde již dříve byly v šachtovitých závrtových propastech objeveny horizontální

erodované jeskyně, dokonce i s drobným podzemním tokem, který se propadá ještě do nižších úrovní (srv. FEITL K. 1936, RYŠAVÝ P. 1954). Nemůže být pochyb o tom, že toto zkrasovění je v genetickém vztahu k Lažáneckému žlebu.

Zjištěné okolnosti přispěly k zpřesnění dosavadních poznatků o otázkách stáří a vývoje jeskynních úrovní Moravského krasu (V. PANOŠ 1961). Jeskynní úrovně Moravského krasu jsou vázány jednak na skalní dna krasových údolí, jednak na někdejší povrch nepropustných spodnotortonských sedimentů, které po regresi spodnotortonského moře krasové žleby vyplňovaly. Nejstarší (a zároveň relativně i absolutně nejvyšší) jeskynní úroveň je vázána na skalní dno mělkých a široce rozevřených údolí, jak se jejich tvary uchovaly např. v horních úsecích Pustého nebo Suchého žlebu a na krasové plošině v širším okolí Macochy. Tato údolí i příslušná jeskynní úroveň je paleogenního stáří. Dále jsou ve zkoumané oblasti výrazně vyvinuty dvě nejnižše položené jeskynní úrovně. Vyšší z nich (nachází se průměrně 6—8 m pod úrovní hladiny krasové vody v oblasti pramenů) je protékána podzemními toky, kdežto nižší leží 25—35 m pod úrovní krasové vody a je tedy úplně zatopena. Tyto úrovně vznikaly v obdobích poměrného klidu mezi výraznými fázemi intenzivního prohlubování původně mělkých paleogenních údolí. Protože se nacházejí v úrovni údolního dna pohřbeného dosud pod spodnotortonskými sedimenty, jsou tedy předtortonského, spodnomiocenního stáří. Stejněho stáří jsou ovšem i hluboké úseky krasových žlebů. Protože spádová křivka skalního dna žlebů je velmi strmá, nacházejí se jeskynní prostory obou spodnomiocenních úrovní na S a SV od oblasti krasových pramenů stále hlouběji pod údolními dny, v okolí Sloupu a Holštýna již 65—75 m. Mezi paleogenními a spodnomiocenními jeskyněmi jsou vyvinuty ovšem ještě další horizontální jeskynní soustavy, vyplněné obvykle sedimenty staropleistocenního stáří. Tyto jeskynní úrovně vznikly nejpozději, a to v závislosti na úrovni povrchu někdejších spodnotortonských údolních výplní a v závislosti na vývoji hlubokých slepých údolí na okrajích krasové oblasti, která vyhloubily allochthonní toky do skalního dna okrajových údolních polí v období svrchní pliocén-pleistocén. Tato údolí jsou rovněž vyplněna hrubozrnnými spodnopleistocenními (a snad i svrchněpliocenními) sedimenty, které pronikly i do vznikajících jeskyní nejmladších „posthumních“ úrovní.

Ačkoliv byl paleohydrografický vývoj macošské oblasti Moravského krasu silně zkomplikován zápasem místních erozních bází o geologické rozvodí, je možno již nyní zhruba zkonstruovat situaci v podzemních i povrchovém odvodňování v jednotlivých vývojových fázích. Paleogenní podzemní odvodňování jednotlivých částí krasového povrchu, oddělených mělkými údolními, se soustřeďovalo ještě nerušeně na nejbližší povrchové toky, ačkoliv tekly v údolích, ležících poměrně blízko sebe. Vytvořily se tak samostatné hydrodynamické rayony, v nichž se sbírala srážková voda a nehluboko pod povrchem vápenců tekla k nejbližším povrchovým tokům v mělkých údolích. Ke konci paleogenu však byly dolní úseky těchto starých údolí dosti hluboké, což způsobilo pozvolný rozvoj ponorů ve skalním dně údolí na okrajích vápenců. Jemnozrnné sedimenty, které tehdejší vodní toky unášely a v místech ponorů ukládaly v plochých náplavových kuželech, rušily do značné míry rychlejší rozvoj podzemního odvodňování. Po povrchu těchto špatně propustných sedimentů stékala voda k úpatí údolních svahů, mechanicky i chemicky je podřezávala a tím způsobovala v oblasti ponorů rozšiřování údolí. Podkopávané svahy se totiž řítily, rovnoběžně ustupovaly a zůstávaly z nich jen izolované skály, známé „hřebenáče“ (V. PANOŠ 1957). Velmi rozšířené údolní úseky na okrajích Moravského krasu vznikaly tedy na rozhraní paleogenu a neogenu a lze je podle terminologie H. LEHMANA (1959) označit jako „okrajová údolní polje“. Vlivem tektonických zdvihů a změn klimatu však došlo ve spodním miocenu k výraznému prohloubení středních a dolních úseků paleogenních údolí, s čímž souvisí i rozrušení původních hydrodynamických rajonů vlivem krasového pirátství, které se uskutečňovalo mezi jednotlivými, blízko sebe ležícími údolními. Nejvíce utrpěl Su-

chý žleb, který byl vlivem účinnější erozní báze Pustého žlebu nejdříve zbaven svého povrchového toku (Bílé Vody) a zůstal proto v dlouhém úseku mezi Holštejnem a Ostrovem neprohlouben. Jen jeho dolní úsek pod Ostrovem prohloubily dosud povrchově tekoucí Krasovský potok a Lopač. Postupně však bylo podzemní odvodňování macošské oblasti strženo směrem k Lažáneckému žlebu, jehož skalní dno v okolí Lažánek je o 30 m níže než dno nejbližšího (již prohloubeného) úseku Suchého žlebu v okolí Kateřinské jeskyně. Těto vývojové fázi odpovídá vývoj nejnižší spodnomiocenní jeskynní úrovně macošské oblasti, k níž patří i zkoumané přítokové tunelovité jeskyně „Malého výtoku“. Mezi skalním dnem údolí Punkvy v pokračování Pustého žlebu a mezi skalním dnem Lažáneckého žlebu v místech jejich spojení u Starohraběcí huti je značný výškový rozdíl. V obou úsecích se nacházejí spodnotortonské sedimenty, ale skalní dno Lažáneckého žlebu je mnohem výše než dno údolí Punkvy pod spodnotortonskou výplní. O. ŠTELCL (1962) vysvětluje tento rozdíl detailními posttortonskými pohyby. Předpokládám, že spíše jde o důsledky předtortonského zkrasovění Lažáneckého žlebu, který byl zbaven povrchového toku a přestal se prohlubovat. Toto krasové pirátství mohla ovládat erozní báze Pustého žlebu a zároveň účinnější erozní báze v údolí Křtinského potoka v okolí Jozefova nad Adamovem. Není tedy vyloučeno, že ve spodním miocénu se macošská oblast Moravského krasu pod zemí přes oblast Harbechů a Rudic odvodňovala až do údolí Křtinského potoka.

Transgrese spodnotortonského moře popsany vývoj krasovéhydrografie zastavila a uložení nepropustných sedimentů v údolích i po regresi moře změnilo odtokové poměry. Rychlé obnovení podzemních cest odvodňování jeskynní soustavou mezi Jedovnickým propadáním a Býčí skálou v Křtinském údolí vyřadilo Lažánecký žleb z obnovující se sítě povrchového odvodňování a z procesů eroze s ním spojených, takže dosud zůstal vyplněn spodnotortonskými sedimenty velkých mocností. Z ostatních údolí byly tyto sedimenty postupně odstraňovány a v úrovni jejich povrchu navazovalo podzemní odvodňování macošské oblasti Moravského krasu mezi Holštejnem, Sloupem a Skalním Mlýnem znovu na Pustý žleb. Nepropustná výplň Lažáneckého žlebu a její zbytky v dolním úseku údolí Punkvy však způsobily sekundární trvalé vzduť hladiny krasové vody v macošské oblasti a vysoké zaplavení zóny spodnomiocenních jeskyní. V úrovni postupně se snižujícího povrchu spodnotortonských výplní v Pustém žlebu se vytvářely v různých výškách nad úrovní skalního dna a nad úrovní spodnomiocenních jeskyní mladší jeskynní soustavy. Odtokové poměry zkomplikovalo pak ještě uložení svrchněpliocenních-staropleistocenních sedimentů v dolním úseku Pustého žlebu a v údolí Punkvy, kam pronikly jeskyněmi ze zasypávaných slepých údolí v okrajových údolních poljích u Holštejna a u Sloupu. Protože současná eroze dosud nedosáhla úrovně předtortonské erozní báze (tj. skalního dna Pustého žlebu), dochází k dalšímu vzduť hladiny krasové vody, která v oblasti krasových pramenů téměř zaplavuje i vyšší spodnomiocenní jeskynní úroveň. Vlastní prostory nižší spodnomiocenní jeskynní úrovně jsou dosud známy jen ve zlomcích zvláště v okolí Macochy, kde v nich byly v poslední době při potápěčském průzkumu nalezeny i stalaktity (F. PIŠEK). Jejich výzkum je neobyčejně obtížný, protože se nacházejí v těžko dostupných hloubkách pod úrovní krasové vody. V jeskyních „Malého výtoku“ je tento výzkum mnohem snadnější. Vhodná poloha přítokových jeskyní totiž umožňuje vyčerpání vody z nízko ležících prostor. Proto byla z vyšší odtokové jeskyně ostrovsko-vilémovických vod prostránena sifonem vodorovná štola, která již téměř dosáhla velké tunelovité chodby na J od sifonu. V ní budou umístěna čerpadla, která odvedou vodu přímo do umělé vyrovnávací štoly Punkvy. K čerpacím pokusům přistoupí pod vedením autora této zprávy Geografický ústav ČSAV v Brně a správa Moravského krasu ještě v roce 1963.

Z výše uvedeného vyplývá, že vyčerpání vod z přítokových jeskyní „Malého výtoku“ umožní jednak výzkum prostor nejnižší jeskynní úrovně Moravského krasu, jinde těžce dostupných, jednak studium jejich vztahu a funkce vůči Lažánecké-

mu a Pustému žlebu. Protože jejich skalní dno leží dostatečně nízko pod průměrnou úrovní hladiny krasové vody v macošské oblasti, není vyloučeno, že přitom současně bude dosaženo podstatného snížení hladiny krasové vody i v hydrodynamickém rajonu Punkvy na S od Macochy, čímž se umožní proniknout do nedostupných jeskynních soustav Bílé vody a Sloupského potoka. Kromě toho může řešení regionálních paleohydrografických vztahů mezi macošskou oblastí a Lažáneckým žlebem, diskutovaných již staršími autory (V. PROCHÁZKA 1900, J. SIMON 1928, 1930, K. FEITL 1937 aj.), přispět k definitivnímu potvrzení směru předtortonského odvodňování Moravského krasu. Všechny zatímní poznatky výzkumu údolních tvarů a jeskynních úrovní (V. PANOŠ 1961) svědčí, že již před spodnotortonskou transgresí se vápencová oblast Moravského krasu a přilehlá oblast silikátů Dražanské vrchoviny odvodňovala k Z a k JZ, tedy do údolí nynější Svitavy mezi Blanskem a Adamovem, založeného v masivu brněnské vyvěřeliny. Z toho vyplývá, že toto údolí je již předtortonského stáří, ačkoliv se mu dosud ve starších (F. ŘÍKOVSKÝ 1929, 1930) i v nejnovějších pracích (např. J. DEMEK 1955, R. KETTNER 1961) přisuzuje stáří posttortonské. Jednoznačné potvrzení stáří svitavského údolí v uvedeném úseku má mimořádný význam pro řešení vývoje reliéfu a údolní sítě širší oblasti východní části Českého masivu v paleogénu a ve spodním miocénu.

ABSOLON K.: **Problém podzemních toků Punkvy**, Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově, XII, Prostějov 1909.

— **Průvodce Moravským krasem**, Brno 1912.

— **Macocha — Mährischer Karst**, Brno 1912.

— **Za tajemstvím Kateřinské jeskyně**, Lidové noviny, 24. 8., Brno 1941.

BURKHARDT R.: **Ještě o problému „Harbechů“**, Čs. Kras, I, Brno 1948.

— **K stáří nejnižší (aktivní) etáže Moravského krasu**, Čs. Kras, III, Brno 1950.

— **FABÍK M.—SKOUPÝ M.: Rudické propadání jako součást problému podzemního toku Jedovnického potoka**, Čs. Kras, X, Brno 1957.

DEMEK J.: **Geomorfologické poměry povodí průlomového údolí řeky Svitavy mezi Blanskem a Bílovicemi nad Svitavou**, kand. diz. práce, archiv university J. E. Purkyně, Brno 1955.

DVOŘÁK J.: **Příspěvek k řešení otázky předtortonského nebo kvartérního stáří našich krasových žlebů**, Čs. Kras, X, Praha 1957.

FEITL K.: **Die Wünschelrute im Dienste der Höhlenforschung**, Mitteil. d. Polyt. Vereines d. Tschechoslow. Rep. in Mähr. Ostrau, XVII, Ostrava 1937.

JALOVÝ J.: **Podzemní Punkva**, Čs. Kras, II, Brno 1949.

KELLER L.: **Ein Beitrag zum Punkwa-Problem**, Mitteil. d. Vereines Deutscher Touristen in Brünn, VII, 5—6, Brno 1910.

KETTNER R.: **Morfologický vývoj Moravského krasu a jeho okolí**, XII, Praha 1960.

KNIES J.: **Punkva a její krasové přítoky**, Knihovna Čes. společnosti zeměvědné, Praha 1909.

LEHMANN H.: **Studien über Poljen in den Venezianischen Voralpen und im Hochapennin**, Erdkunde, XIII, 4, Bonn 1959.

LUCERNA R.: **Zur Talgeschichte der Punkwa**, Verhandl. d. naturforsch. Vereines in Brünn, LX, Brno 1927.

LOUIS H.: **Die Entstehung der Poljen und ihre Stellung in der Karstabtragung auf Grund von Beobachtungen im Taurus**, Erdkunde, X Bonn 1956.

PANOŠ V.: **Zpráva o geomorfologickém výzkumu Sloupského údolí**, archiv Geogr. ústavu ČSAV, Brno 1957.

— **Macocha vydává své tajemství**, Svět v obrazech, XV, Praha 1959.

— **Sloupské údolí a Pustý žleb v Moravském krasu — jejich postavení v krasovém cyklu**, kand. diz. práce, archiv univers. J. E. Purkyně, Brno 1961.

— **Kvartérní krasové procesy v severní části Moravského krasu**, Anthropos, XIV, N. S. 6, „Symposion o problémech plesitocénu“, Brno 1962.

— **Fosilní destrukční krasové formy ve východní části Českého masivu**, Geografický časopis, XIV, 3, Bratislava 1962.

— **Voznikovenie i razvitie nivo pešcer v Moravskom karste, Pešcery, Perm (v tisku).**

PELIŠEK J.: **K otázce stáří jeskynních pater v oblasti Moravského krasu**, Čs. Kras, III, Brno 1950.

POKORNÝ M.: Průzkum na dně propasti Macochy v Moravském krasu, Časopis Mor. musea v Brně, XXXIX, Brno 1954.

PROCHÁZKA V. J.: Miocénové ostrůvky v krasu moravském, Rozpravy Čes. akademie, VIII, 41, Praha 1899.

— O svéráznosti Moravského krasu, Sborník Čes. spol. zeměvěd., 5, Praha 1900.

— Moravský kras, Sborník Čes. spol. zeměvěd., 6, Praha 1900.

RYŠAVÝ P.: Příspěvek k poznání krasových zjevů náhorní roviny Lažánecko-Vilemovické v Moravském krasu, Čs. Kras, VII, Brno 1954.

— Výsledky barvicích experimentů v severní části Moravského krasu, Kras v Československu, 1—2, Brno 1962.

ŘÍKOVSKÝ F.: Paleopotamologický vývoj Svitavy, Sborník SGÚ ČSR, VIII, Praha 1928—1929.

— Příspěvek k abrasním plošinám západní části Dražanské vysočiny, Sborník Čes. spol. zeměpisné, XXXVI, Praha 1930.

SCHÜTZNEROVÁ—HAVELKOVÁ V.: Nález miocenních sedimentů v údolí Punkvy východně od Blanska, Čas. pro mineralogii a geologii, 2, Praha 1957.

— Mocnost tortonských sedimentů v Lažáneckém údolí v Moravském krasu, Čs. Kras, XI, Praha 1958.

SIMON J.: Zum Problem der Jedowitzner Wasser, Tagesbote, 7. X., Brno 1928.

— Neues aus unserem Höhlengebiet. Die Harbech-Höhle, Tagesbote, 13. II., Brno 1930.

ŠTELCL O.: K otázce stáří Lažáneckého žlebu v Moravském krasu, Čs. Kras, XIII, 1960—1961, Praha 1962.

— Geomorfologické poměry střední části Moravského krasu (zpráva), Kras v Československu, 1—2, Brno 1962.

ZAPLETAL K.: Vývoj Moravského krasu od jury do miocenu, Příroda, XXIV, Brno 1931.

ZUSAMMENFASSUNG

Intensive Untersuchung eines neuentdeckten überfluteten Zuflusshöhlensystems von der Karstquelle „Malý výtok“ geht vor sich mittels Taucher, Pumpen und Sprengstoffe unter Leitung des Verfassers im Nordteil des Mährischen Karstes. Die Karstquelle befindet sich im unteren Abschnitt von Pustý žleb (Ödes Tal) unweit von den Punkva-Höhlen zwischen Macocha-Schlucht und Ödem Tal. Sie wird bisher als unbedeutende Karstquelle der Punkva angenommen. Es wurde aber durch chemische Färbung bestätigt, dass sie eine Quelle bisher unbekanntes, ausgedehntes karsthydrodynamisches Gebiet darstellt, welches existiert ausser dem karsthydrodynamischen Punkva-Gebiet im Nordteil des Mährischen Karstes. Die Quelle wird von denjenigen allogen Bächen ernährt, die von Osten ins Karstgebiet kommen und die im nebenliegenden Tal von Suchý žleb (Dürres Tal) verschwinden. Diese Wasserläufe haben im Untergrund grosse tunellartige Höhlengänge gebildet, deren Felsboden sich in der Tiefe von 24—26 m unter dem Wasserspiegel der Punkva befinden. Diese Höhlen gehören zum dem am niedrigsten gelegenen untermiozänen Höhlenniveau des Macocha-Gebietes. Gleichzeitig hohe Lage des Karstwasserspiegels wird durch mächtige praktisch undurchlässige untertortonische Mergelschichten im Karsttal von Lažánky (Lažánecký žleb) bedingt, wo sich vorübergehend im unteren Miozän ein Erosionsniveau des Macocha-Gebietes befunden hat. Der festgestellten Umständen nach ist es zu unternehmen, dass schon untermiozäne und paläogene Entwässerung des Mährischen Karstes an das bisher als posttortonisch angenommene Tal der Svitava in der Brünnner Granitmasse zwischen Blansko und Adamov angeknüpft hat.

Alois H o v o r k a :

PRIESSNITZOVY PRAMENY V LÁZNÍCH JESENÍKU

Lázeňské objekty v Jeseníku leží v nadmořské výšce 600 m. Ze starších staveb se zachoval Priessnitzův rodný domek, který byl na počátku 19. století první léčebnou. Památková péče chrání dále budovu „HRAD“, která byla největším Priessnitzovým léčebným domem a objekt „Stodola“, který sloužil pro pracovní terapii pacientů. Největší sanatorium „Priessnitz“ vzniklo 50 let po smrti zakladatele lázní a nejnovější léčebna „Nová budova“, spojená s hlavním sanatoriem, pochází z r. 1929. Léčí se zde choroby nervové.

S prvními lázeňskými prameny se setkáváme mezi budovami na Graefenberku. Ve vjezdu do lázní je na malém prostranství pod parkovištěm „Francouzský pramen“ s umělecky hodnotným monolitickým pomníkem. Monolit je ze světlé slez-

Diamantový pramen.

ské žuly, doplňky z jesenických mramorů. Na vrcholu je umístěna bronzová nádoba s iniciálami V. P. (Vincenc Priessnitz). Před budovou veřejné dietní jídelny je „Český pomník“, vytvořený z pískovce a s mramorovým prameníkem. Na vrcholu je umístěna Myslbekova socha Hygie (Zdravěna). Tento pomník je umělecky nejcennější.

Prameny na svazích v okolí lázní jsou velmi četné. Většinou jsou opatřeny pomníky, mohylami, prameníky nebo alespoň kamennými tarasy. Nacházíme je v nadmořské výšce od 640 do 984 m.

Nejblíže lázním jsou Revoluční a Slovanský pramen. Masivní pomník Revolučního pramene ze žuly a lipovského a supíkovického mramoru pochází z r. 1846. Prameník Slovanského pramene musel být znovu vybudován, protože původní se téměř rozpadl.

Nejstarším zdrojem je Priessnitzův pramen, připomínaný v r. 1642. Zde, na pustém místě uprostřed hlubokých lesů, byl tehdy zabit švédským vojákem jeden z Priessnitzových předků. Na památku této události byla zde zřízena kamenná mohyla, upravená v r. 1842 tak, že na kamenném základě hranolovitého tvaru, pokrytém silnými mramorovými deskami, byl zřízen štíhlý jehlan z nespárovaného lomového kamene a na vrcholu umístěn symbolický mramorový pohár. Současně byl do pomníku zaveden pramen a upraven výtok. Část zdroje byla později svedena do vodovodní jímky, přesto však vytéká pramen o vydatnosti 0,5 litru/vt., jednak z mohyly, jednak z vyžděného vývěru.

Jitřní pramen z r. 1842 se po jarním tání v r. 1960 téměř zřítíl a bylo nutno jej zrekonstruovat. Je zbudován ze žulového soklového kamene na ponechaném základním mramorovém bloku, v historicky věrné podobě. Pomník i opěrné zídky byly pokryty špicovanými žulovými parapety. Jímka napájející výtok zachycuje hlubinnou vodu s mírnou radioaktivitou. Pramen byl zdrojem původního lázeňského vodovodu. Jeho voda byla sváděna na vzdálenost 25 m do prohlubně, která sloužila jako zásobárna a odtud pak vedlo kameninové potrubí až do zásobníků u sanatoria.

Lázně a sprchy v přírodě zřídil Priessnitz odděleně pro muže u Bezručova

(Žimního) pramene a pro ženy u pramene Šárka. V mužské sprše bylo používáno vody vyvěrající v pramenech, ale až v období jejich povrchového svodu. Voda byla vedena přes malý pískový filtr do potrubí a odtud samospádem do žlabu, který měl funkci sprchy. V okolí byla upravena odpočívadla s lavičkami, menší zděná šatna a krytá dřevěná besídka. Místo bylo používáno též jako sluneční lázně, dokud nebyly později vybudovány nové v blízkosti hlavního sanatoria. Sprchy u pramene Šárka byly vzdálenější a cesta k nim překonávala výškový rozdíl přes 300 m. Zařízení bylo obdobné jako pro muže, pouze voda byla přímo z pramene a ledově studená.

Pramen Sjednocení z r. 1848 je nezvyklá, kulatá, věžová stavba z přírodního kamene z balvanové sutě. Moravský pramen, dnes skrytý v polomu, je v silně zvodněné mělké slatině. Zdoben je dvěma objemnými bloky z bílého supíkovického mramoru. Vlastní vahou se pomalu propadá do slatiny.

Rumunský pramen z r. 1888 byl podchycen v horní části Priessnitzova příkopu. Má bohatě zdobený cenný pomník z bílého supíkovického mramoru a nápisy na deskách z carrarského mramoru. Jímá jiskrně čirou vodu, bezvadně čistou, která je podchycována pro vodovod.

Mariin pramen s mramorovou plastikou z r. 1862 a Polský pramen z r. 1869 (upraven 1878) byly velmi známé a oblíbené na sklonku 19. století. Oba byly nově upraveny a hlavně Mariin, zbudovaný v historické podobě v bílém mramoru, patří k nejzajímavějším.

Nejrozsáhlejším pramenním pomníkem je sousoší „Priessnitzův pramen“ umístěné v městských sadech na pravém břehu řeky Bělé na úpatí Křížového vrchu. Je proveden z bílého supíkovického mramoru a je nejrozsáhlejším, jaký kdy byl v ČSSR z tohoto materiálu vyroben. Uprostřed spodní části pomníku je výtok vody. Celek je oslavou vodoléčby, uprostřed se tyčí postava Priessnitzova. Dílo, provedené jesenickými kameníky, je umělecky hodnotné.

Z hlediska použitého materiálu lze říci, že při budování pramenních pomníků a mohyl byla využita hlavně světlá a tmavá slezská žula ze Žulové, Nýznerova a Černé Vody, dále slezské mramory, bílý ze Supíkovic, pruhovaný a tmavý z Horní Lipové. V menším měřítku se uplatnil carrarský, suchomastský a slivenecký mramor, a pískovec. Jako pojiva bylo používáno vápna, cementu, hlíny, některé mohly byly zděny na sucho. Nápisy jsou převážně bronzované, vyjímečně zlacené, provedené stříbřenkou nebo barvami. Mramorové materiály, použité jen v blízkém okolí lázní, mají hodnotu téměř 150.000,— Kčs a výstavba všech pomníků na tomto území si vyžádala dodávky kolem 45 vagónů stavebních hmot.

Priessnitzovy prameny jsou významnou kulturně historickou památkou Jeseníků.

ZÁKLADNÍ ÚDAJE DŮLEŽITÝCH PRIESSNITZOVÝCH PRAMENŮ

jméno	upraven v roce	nadm. výška v m	vydatnost v l/vt.	poznámka
Priessnitzův	1842	835	0,6	nejstarší, opraven 1960
Jitřní	1842	788	0,02	zdroj původního vodovodu
Sjednocení	1845	862	0,60	v rekonstrukci
Moravský	1845	870	0,30	v rekonstrukci
Finský	1845	916	0,02	pramen se ztrácí
Slovanský	1846	640	0,04	opraven 1961
Šárka	1846	871	0,05	pův. pramen pro ženy
Jelení koupel	1846	984	0,01	nejvýš položený pramen
Čeňkův	1847	861	0,65	v rekonstrukci
Drahuščin	1853	724	0,04	opraven 1961
Mariin	1862	698	0,06	opraven 1961
Večerní	1862	801	0,05	v rekonstrukci
Tůňka	1862	872	0,08	mohyla stržena jarními přívaly
Severský	1869	915	0,01	v rekonstrukci
Polský	1869	708	0	původní pramen zanikl
Polský	1878	705	0,01	opraven 1961

PŘEHLED PRAMENNÍCH ÚPRAV

označení pramene	místo vývěru	úprava vývěru
Revoluční	zalesněná stráň za sanatoriem Priessnitz	pomník ze světlé slezské žuly a supíkovického mramoru
Bezručův	Priessnitzův příkop	pomník z lipovského mramoru
Rumunský	Priessnitzův příkop	pomník ze supíkovického mramoru, ozdoby z carrarského mramoru
Smrkový	Priessnitzův příkop	kamenná mohyla z lomového kamene, zděná na hliněnou maltu
Jitřní	zalesněná stráň, kóta 788	zděný prameník ze sokl. kamene, sv. a tmavá slezská žula, supíkovický mramor
Diamantový	jihovýchodní úpatí Studničné hory	kamenná mohyla z lomového kamene, zděná, krytá
Jelení koupel	vrchol Studničné hory	zděný prameník z kopáků ze světlé slezské žuly na cementovou maltu
Moravský	slatina na jz. svahu Studničné hory	kamenná mohyla z lomového kamene na hliněnou maltu, kryt a odpad ze supíkovického mramoru
Slovenský	zalesněný jz. svah Studničné hory	kamenná rovnanina
Sjednocení	zalesněný jz. svah Studničné hory	věžová mohyla z lomového kamene na vápennou maltu, nespárovaná
Šárka	zalesněný jz. svah Studničné hory	kamenná mohyla z lomového kamene zděná na sucho
Hanácký	kamenitý vých. svah Studničné hory	kamenná mohyla z lomového kamene na hliněnou maltu
Priessnitzův	kamenitý jižní svah Studničné hory, řídce zalesněný	jehlancová mohyla z lomového kamene, nespárovaná, nově vzděná na cementovou nastavovanou maltu; výška 4,70 m. Na vrcholu mramorový pohár z lipovského mramoru
Polský	jižní kamenitá stráň Jasanového vrchu	pomník ze supíkovického mramoru s obrazem
Mariin	slatina na jižním úpatí Jasanového vrchu	zděná mohyla ze supíkovického mramoru s památnou reliefovou deskou
Janáčkův	jižní kamenitá stráň Jasanového vrchu	kamenný taras
Francouzský	vjezd do lázní	monolitický pomník ze světlé slez. žuly a ze slezských mramorů. Na vrcholu bronzový pohár

STOPOVÉ PRVKY V PRAŽSKÝCH GROŠÍCH

Úvod.

Ve středověku mělo v mincovnictví v českých zemích největší význam stříbro. Jedním z mnoha druhů stříbrných mincí, v tehdejší době ražených, byly tak zvané pražské groše. Podnětem k ražení této mince bylo velké bohatství stříbrných rud, nalezených v okolí Kutné Hory.

Pražské groše byly raženy v mincovně v Kutné Hoře hlavně ze stříbra, získaného v hutích z kutnohorských stříbrných rud. Jenom nepatrná část stříbra, použitého na výrobu mincí, pocházela z jiných lokalit (například z Příbramska, Jihlavska, Budějovicka, Táborska atd.).

Nedokonalé hutnické postupy, pomocí kterých bylo tehdy stříbro z rud získáváno (shánění stříbra), podmiňovaly ve stříbře přítomnost celé řady prvků kovových i nekovových, obsažených původně ve zpracovávaných rudách. Rovněž další čistící postup (přepalování stříbra) neodstranil zcela ze stříbra příměs znečišťujících prvků. Tento čistící postup probíhal již v mincovně. V jedné hřivně tak zvaného „páleného stříbra“ zůstával nejvýš 1 kventlík přimíšenin (1 kventlík odpovídá 1 čtyřiašedesátině hřivny).

Mincovní stříbro bylo slitinou stříbra s mědí v různém poměru v závislosti na druhu a velikosti mincí.

Pražské groše vážily původně 4 g 15 lotového stříbra (byl tedy k 15 lotům stříbra přidáván 1 lot mědi). Je nepochybné, že na výrobu mincovního stříbra pro pražské groše bylo stejně jako stříbra používáno mědi z kutnohorských rud. Měď byla v Kutné Hoře hutněna ve velkém množství a vyvážena.

V předložené zprávě je popsán chemismus tří pražských grošů, které nám byly laskavě zapůjčeny z archivu Okresního vlastivědného muzea v Kutné Hoře dr. E. Matějkovou, za což jí tímto srdečně děkujeme.

Chemismus pražských grošů.

Popisované tři pražské groše byly raženy v mincovně v Kutné Hoře v různých časových obdobích:

pražský groš číslo 1 za vlády Václava II. (1278—1305),
pražský groš číslo 2 za vlády Jana Lucemburského (1310—1346),
pražský groš číslo 3 za vlády Karla I. (IV.) (1346—1378).

Výchozím materiálem pro tyto mince je stříbro.

Povrch mincí nedoznal po stránce chemické podstatných změn, pouze groš číslo 1 má tmavý, šedočerný povrch a na groši číslo 3 byl v jednom místě zjištěn tenký povlak rezavě hnědého kysličníku železa a zelené sloučeniny mědi.

Chemismus pražských grošů byl sledován spektrální kvalitativní analýzou. Analýza byla provedena za těchto podmínek:

Spektrograf: Q 24.
El. podmínky: 9 300 V, 4 500 pF, 0,8
mH, gen. FF 20.
Fotomateriál: Foma s. o.
Expozice: 60", předj. = 15".

Elektrody: horní C — ČKD Stalingrad.
Vzdál. elektrod: 3 mm.
Clony: T 10—5, diafr. 0, kom. cl. 1:15.
Štěrbina: 0,003 mm

Výsledky spektrální kvalitativní analýzy podává tab.

Označení groše	Ag	Al	Au	Bi	Ca	Cu	Fe	Hg	Mg	Mn	Ni	Pb	Sb	Si	Sn	Ti	Zn
Pražský groš 1		?	•		●	■	■		•	?		•		●	●		•
" 2		•	•	•	■	■	●	•	•	•	•	•	•	●	•	?	•
" 3		•	•	•	●	■	●	•	•	•		•		●	?	•	•

množství podstatné / >> 1% /

množství podřadné / > 1% - 0,1% /

množství vedlejší / 0,1% - 0,01% /

množství stopové / < 0,01% /

množství problematické

množství negativní

Jako negativní byly ve všech třech pražských groších zjištěny tyto prvky: As, B, Ba, Be, Cd, Co, Cr, F, Ga, Ge, In, K, Li, Mo, Na, Nb, P, Pt, Sc, Sr, Ta, Te, Tl, U, V, W, Y, Yb, Zr.

Podle způsobu vazby je možno mezi pozitivně zjištěnými prvky, zastoupenými ve vyšších koncentracích, rozlišovat dvě skupiny prvků:

I. — prvky ve stříbře rozpustné v pevném stavu, tvořící se stříbrem tak zvané směsové krystaly,

II. — prvky ve stříbře nerozpustné v pevném stavu, tvořící se stříbrem heterogenní směs.

Ze skupiny I. jsou to hlavně Au, Cu, Hg, ze skupiny II. Ca, Fe, Si. Ostatní prvky jsou zastoupeny ve stříbře ve stopovém množství a diskutovat způsob jejich vazby je velmi obtížné.

Ze srovnání chemismu pražských grošů s chemismem kutnohorských rud, ze kterých bylo stříbro a měď získávány, vyplývá, že mezi nimi není kvalitativních rozdílů. Všechny pozitivně zjištěné prvky v pražských groších jsou obsaženy v kutnohorských rudách, vázány na různé minerály, hlavně na sirníky.

Na chemickém složení pražských grošů se podílejí prvky, přítomné původně jednak ve stříbře, jednak v přidávané mědi. Příslušnost doprovodných prvků ke stříbru nebo k mědi lze dnes velmi těžko stanovit, protože tyto dvě hlavní složky mincí v původním stavu nejsou k dispozici. Na základě podobných vlastností stříbra a mědi a na základě podobného způsobu jejich výroby lze předpokládat, že obsahovaly přibližně tytéž prvky a že ve stříbře bylo obsaženo určité množství mědi a naopak. Větší část Fe v mincích byla pravděpodobně vázána na měď.

Měď je v tabulce spektrálních kvalitativních analýz pražských grošů zařazena do skupiny prvků, přítomných ve vedlejším množství (> 1% — 0,1%). Podle intenzity zčernání spektrálních linií se obsah mědi v analyzovaných pražských groších blíží hranici 5%.

Skupina prvků Al, Ca, Mg, Mn, Si, Ti, zjištěná v pražských groších, náležela původně hlušinovým součástkám kutnohorských rud (křemeni, silikátům a karbonátům), které byly do stříbra, případně do mědi strženy.

Zajímavá je přítomnost zlata v pražských groších. Zlato bylo zjištěno v kutnohorských rudách řadou autorů. Například BEUST (1871) uvádí poměr Au: Ag z kutnohorských rud hodnotou 1:27. Při výrobě stříbra a při jeho pozdějším čištění se zlato vlivem svých podobných fyzikálně-chemických vlastností se stříbrem v něm koncentrovalo. V tabulce spektrálních kvalitativních analýz je zlato zařazeno do skupiny prvků se stopovým obsahem. Poměrně intenzivní zčernání spektrálních linií zlata a jejich počet nevyklučuje zařazení zlata do skupiny prvků s vedlejším obsahem, zvláště v pražském groši číslo 2.

Přítomnost zlata a cínu v pražských groších zjistil již dříve BARVÍŘ (1923), který vyslovil rovněž domněnku, že pražské groše obsahují též stopy platiny. Tato

domněnka nebyla spektrální analýzou potvrzena. Ani z geochemického hlediska nejsou v kutnohorských rudách předpoklady pro přítomnost kovů platinové skupiny.

O poměrně důkladném způsobu přepalování stříbra svědčí stopová množství Pb, Sn, Zn a dalších kovů, zjištěných v mincích, a skutečnost, že z 32 prvků, nalezených spektrální kvalitativní analýzou v kutnohorských rudách, jich bylo v mincích zjištěno jenom 17.

Kvalitativní a kvantitativní zastoupení prvků v jednotlivých groších, ražených v poměrně dlouhém časovém období během jednoho století, je v podstatě stejné. Během tohoto období se zřejmě technologické postupy při výrobě stříbra a mědi v zásadě nezměnily.

Z á v ě r.

Spektrální kvalitativní analýzou byl v předložené zprávě sledován chemismus tří pražských grošů a srovnáván s výchozím materiálem stříbra pražských grošů — kutnohorskými rudami. Ze srovnání vyplývá, že mezi kutnohorskými rudami a stříbrem pražských grošů není kvalitativních rozdílů. Vedle dvou hlavních kovů — stříbra a mědi — se ve složení pražských grošů uplatňují též přimíšené prvky, hlavně Ca, Fe, Si, ve stopovém množství Al, Au, Bi, Hg, Mg, Mn, Ni, Pb, Sb, Sn, Ti, Zn. Z obdobného složení všech tří grošů, ražených přibližně v rozmezí jednoho století, vyplývá, že technologické postupy při výrobě stříbra a mědi se v zásadě nezměnily.

Seznam literatury

1. BARVÍŘ J.: Poznámky o jižní části rudního okrsku u Kutné Hory. Vlastní náklad, 1923.
2. BEUST F. C.: Studien über Kuttenberg., Österreichische Zeitschrift für Berg — und Hüttenwesen, Wien 1871.
3. CASTELIN K.: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300—1471; Praha 1953.
4. JAREŠ V.: Metalografie neželezných kovů. Česká matice technická, Praha 1950.
5. KOCHANOVSKÁ A.: Zkoušení jemné struktury materiálu röntgenovými paprsky, Praha 1946.
6. KORÁN J.: Dějiny dolování v rudním okrsku kutnohorském; Geotechnica, sv. 11, 1950.
7. KRATOCHVÍL J.: Topografická mineralogie Čech; Praha 1937.
8. LEMINGER E.: Královská mincovna v Kutné Hoře; Praha 1912.
9. NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ E.: Krása české mince; Praha 1955.
10. SLAVÍK F.: Nerosty Kutnohorska, jejich výskyt a vznik; Knih. příruček z vlastivědy Kutnohorska a Uhlířskojanovicka; Kutná Hora 1925.

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit beschreibt den Chemismus dreier Prager Groschen, und vergleicht es mit Kuttenberger Silbererzen. Die Mehrzahl der Elemente welche in den Kuttenberger Erzen enthalten sind, übergangen in die Prager Groschen, obzwar sie öfters nur in geringen Mengen vorkommen. Zwischen dem Chemismus der Prager Groschen und den Kuttenberger Erzen haben wir keine qualitative Unterschiede festgestellt.

Josef Svátek:

BOTANIK DANIEL SLOBODA A KROMĚŘÍŽŠTÍ PŘÍRODOVĚDCI F. X. VESELÝ A O. J. L. RETTIG

Ve svém pojednání „K vědeckému a osvětovému dílu Daniela Slobody“, jež bylo v podstatě slavnostním proslovem při odhalení pamětní desky tomuto národnímu buditeli a přírodovědci na Rusavě u Holešova 28. října 1961, jsem se zmínil také o Slobodových stycích s profesory piaristického gymnasia v Kroměříži Kassianem

Rachlíkem (1804—1853), Františkem Xaverem Veselým (1819—1904)¹ a Ondřejem Josefem Liboslavem Rettigem (1821—1871). Šlo o významné pedagogy a badatele v několika oborech přírodních věd, jejichž vzájemná spolupráce značně přispěla k vývoji jejich vědních úseků. Slobodovy vztahy k Rachlíkovi byly známy aspoň částečně, kdežto spolupráci s Veselým a s Rettigem jsem tehdy jen předpokládal, ale neměl jsem pro ni žádné doklady. Objevením cenných materiálů vyvstaly později výrazněji přátelské a pracovní styky rusavského D. Slobody s botanikem a mineralogem K. Rachlíkem (vyučoval v Kroměříži v l. 1843—1847), takže jsem mohl věnovat této zapomenuté osobnosti zvláštní stat.² A dalším výzkumem došlo k objevu i jiných materiálů, jež nám dokládají i spolupráci s Rettigem a Veselým;³ jsou jimi zápisy ve třetím svazku Deníku Daniela Slobody z l. 1856—1861, uloženém s oběma prvními díly v Okresním archivu v Přerově.⁴

Daniel Sloboda při každé své cestě z Rusavy do Kroměříže se neopomněl zastavit v tamní piaristické koleji nebo v gymnasiu, kde se setkal se svými přáteli. Činil tak u Kassiána Rachlíka a později i u Rettiga a Veselého; k první takové návštěvě došlo 27. července 1857: jejím důvodem byla pravděpodobně porada D. Slobody s profesory Rettigem a Veselým o přijetí syna Miloslava Slobody (nar. 1844 v Sobotišti, zemř. 1920 v Plzni jako strojní inženýr) do kroměřížské reálky. Chlapec Miloslav doprovázel tehdy svého otce na této návštěvě, při níž prof. Veselý věnoval Slobodovi sto rostlin, mezi nimiž byly i alpinky; prohlédli si také knihovnu a přírodovědecký kabinet gymnasia, později péčí F. X. Veselého vzorně doplňovaný, v jehož sbírkách zaujal D. Slobodu křížek ze soli. Od té doby se Slobodovy styky s oběma přírodovědci staly častějšími, zejména když syn Miloslav byl přijat 28. září 1857 na reálku v Kroměříži, kde vyučoval prof. Rettig. Pro tyto přátelské a pracovní vztahy máme doklady až do r. 1860; zdá se, že se všichni tři učenci velmi zblížili, protože D. Sloboda jmenuje ve svém Deníku někdy oba kroměřížské profesory jejich řeholními jmény Ondřej a Xaver. Při některých setkáních si přátelé vyměňovali materiál i zkušenosti a sdělovali si své badatelské výsledky: tak 26. října 1857 Sloboda přinesl Rettigovi herbář, 27. října 1857 určoval prof. Veselý Slobodovi rostliny a 21. dubna 1858 věnoval Veselý Slobodovi knihu o obojživelnících „Amphibien“, jejímž autorem byl Vilhelmis. Dne 30. září 1858 dostal Sloboda od Rettiga teploměr a instrukci pro phaenologická pozorování, 2. listopadu 1858 přinesl oběma piaristům minerály a 7. února 1859 obdržel od prof. Rettiga sbírku brouků a motýlů.

Nezůstávalo ovšem jen při jejich rozhovorech a badatelské práci v koleji a ve škole, nýbrž chodili spolu i do Podzámecké zahrady (s Rettigem 28. září 1858 a 30. června 1859) i do Květné zahrady (rovněž s Rettigem 2. listopadu 1858, kde si tehdy prohlédli i nový skleník) a často byli společně večer v kroměřížském kasině; jednou — 19. září 1857 — se dokonce setkal D. Sloboda s prof. Rettigem při obědě u ředitele velkostatku v Holešově. Při těchto schůzkách se seznámil D. Sloboda postupně i s ostatními profesory a učiteli piaristických škol v Kroměříži, jako byli Dominik Pukrábek, Felix Rada (zemř. 4. října 1860 v Kroměříži a byl pohřben tamže 6. října; jeho úmrtí si pak D. Sloboda poznamenal v Deníku), Athanáš Mayer, Gilbert Blažek, Maxmilián Elbel, Lambert Schwarz a Antonín Konstantin Viták. Zvláště vřelým se stalo přátelství s mladým Vitákem, učitelem na hlavní škole i na nižší reálce a zástupcem představeného Lichtenštejnova semináře; při setkání 24. února 1860 četl mladý učitel rusavskému přírodovědci své básně.

Je na místě se stručně seznámit také s životem a prací profesora Ondřeje Josefa Liboslava Rettiga, když již máme objasněn význam přírodovědecké práce i četné podrobnosti ze života jeho tří starších druhů, K. Rachlíka, D. Slobody a F. X. Veselého. Je to nutné i proto, aby mohl být vysledován případně vzájemný vliv na badatelskou práci této skupiny. Profesor Rettig, syn litomyšlských obrozeneckých pracovníků Jana Sudiprava Rettiga (1774—1842) a Magdaleny Dobromily Rettigové (1785—1845) a bratr známé operní zpěvačky Jindřišky Rettigové (nar. 1813 v Přelouči, zemř. 1854 v Mnichově), byl ve své době významným pracovníkem v pří-

rodních vědách a výborným učitelem přírodopisu a kreslení. Narodil se 8. března 1821 v Ústí nad Orlicí a jeho působíšti jako profesora piaristického řádu byly postupně Lipník (1840—1841), Praha (1841—1843; zde studoval teologii a kreslení), Litomyšl (1843—1845, kde učil na hlavní škole), Hustopeče (1845—1846; hlavní škola), Bruntál (1846—1847; hlavní škola), opět Praha (1847—1848, studium theologie a kreslení), České Budějovice (1848—1849; působení na hlavní škole a vyučování geometrii, krasopisu a kreslení na škole pro vzdělání učitelů) a konečně od roku 1849 Kroměříž.⁵ Tady rozvinul profesor Rettig do šíře a hloubky svou badatelskou a učitelskou činnost a do roku 1867, kdy z tohoto města odešel, vychoval stovky žáků, u nichž vzbudil zájem o přírodní vědy; sám byl v nich žákem slavného astronoma a spoluvůrce technického pokroku u nás, litomyšlského piaristy dr. Flora Staška (1788—1862). V Kroměříži vyučoval zprvu na hlavní škole a též na gymnasiu kreslení a od školního roku 1851—1852 byl profesorem střídavě 1. a 2. třídy nižší reálky, při čemž vyučoval i nadále na gymnasiu kreslení; od roku 1863 měl též funkci místoředitele gymnasia a katechety.

Profesor O. Rettig, člen Národního musea v Praze, sledoval velmi soustavně a pečlivě, zejména v době kroměřížského působení, vývoj svých vědních oborů a zajímal se horlivě o vědecký pokrok v přírodopise. Byl členem přírodovědecké společnosti Lotos v Praze a v Brně, Geologického ústavu ve Vídni, Zoologicko-botanické společnosti ve Vídni, Zeměpisného ústavu a dopisujícím členem Meteorologického ústavu tamže. Jako zkušený pedagog byl vybrán v roce 1867 k řízení nové koleje v Nepomuku v jihozápadních Čechách, jejímž se stal prvním rektorem; v Nepomuku působil zároveň i jako ředitel a katecheta hlavní školy, nižší reálky a obecné školy. Tady se stal i okresním inspektorem obecných škol, okresním inspektorem škol v klatovském okrese a členem okresní školní rady v okrese Přeštice.⁶ Zemřel předčasně 1. července 1871 v Nepomuku, kde byl i pohřben.⁷ Svůj odborný zájem zaměřil především na mineralogii (měl velké sbírky nerostů), na meteorologii (v Nepomuku zřídil meteorologickou stanici) a vynikal i v kreslení (řadu roků mu vyučoval).

Badatelské i učitelské dílo O. J. L. Rettiga si právem zaslouží podrobného zhodnocení; nejasným dosud zůstává také Rettigův vztah k otázkám české vzdělanosti. Na jedné straně máme svědectví A. K. Vítáka, který znal profesora Rettiga velmi dobře osobně ze svého působení v Kroměříži v letech 1859—1860 a který píše záporně o Rettigově poměru ke snahám českých národních pracovníků; ba pokládal ho dokonce za jednoho z představitelů kroměřížského německého či poněmčelého školství.⁸ A na druhé straně máme zachována dvě hesla profesora Rettiga, „Pilným mládeže vzděláváním pracovat usilovně na roli vlasti dědičné“ a „Ne chvástati se vlastenectvím, ale pro vlast tíži dne i horka nésti“,⁹ jež byla dobře známa za jeho působení v Nepomuku. Víme o něm rovněž, že byl autorem české veselohry o třech jednáních „Sňatek ze žertu“ z roku 1841 a že používal vlasteneckého jména Liboslav. A závažným zůstává svědectví akademika Zdeňka Nejedlého, který profesora O. J. L. Rettiga hodnotí velmi kladně i v jeho vztahu k českému národu a ke snahám jeho matky M. D. Rettigové.¹⁰

¹ Otištěno ve Zprávách Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1962, čís. 1—2; stručně o stycích s kroměřížskými profesory zde na str. 10.

² Je to článek „Nad dílem Kassiana Rachlíka (1804—1853)“, Zprávy Oblastního muzea jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1963, čís. 2, v tisku.

³ Jde o zcela nové nálezy, kterými doplňuji nyní svůj článek „Zapomenutý přírodovědec F. X. Veselý (1819—1904)“, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, čís. 108 (1963), str. 1—7. V době, kdy jsem tento článek psal, jsem ony skutečnosti neznal. — Mezi nové objevy o F. X. Veselém patří i zmínka o jeho velké úctě k slavnému anglickému fyziku a matematiku Isaacu Newtonovi (1643—1727), obsažená v rukopise „Z literární pozůstalosti ředitele Františka Višňáka“ (přepsal Josef Hanák), str. 4. Za upozornění na to děkuji kroměřížskému spisovateli Jindřichu Spáčilovi.

⁴ Deník byl dlouho nevěstný a byl pokládán dokonce za ztracený; za upozornění na něj děkuji vlastivědnému pracovníku v Holešově profesorovi Zdenku Stojanovi z Pedago-

gického institutu v Gottwaldově, který mně jej umožnil i prostudovat. Deník též obsahuje cenné zápisy o Slobodově botanické spolupráci s brněnským Matoušem Františkem Klácelem (1808—1882) a o Klácelových botanických výzkumech v okolí Rusavy, jež jsou jinak zcela neznámé.

⁵ Srv. *Familiae clericorum regularium Scholarum Piarum provinciae Bohemiae, Moraviae et Silesiae* z let 1840—1856, uložené v Okresním a městském archivu v Bečkově u Prahy. Za jejich zapůjčení děkuji pracovníci tohoto archivu prom. hist. Svatavě Drtinové. — Profesor Rettig byl ordinován roku 1848, rok po svém starším příteli profesoru Veselém, vysvěceném 1. srpna 1847.

⁶ Srv. *Familiae...* z let 1856—1871, uložené ve fondu Stará knihovna v Umělecko-historickém muzeu v Kroměříži, sign. L/b/2 II/2 68—71. O členství prof. Rettiga v Moravské národní jednotě srv. Jindřich Spáčil, František Mirovít Lorenc, *Věstník muzea v Kroměříži*, čís. 15 (červen 1963), str. 243.

⁷ Srv. „Řeč nad rakví P. Ondřeje Rettiga, rektora koleje piaristické, říditele hlavní a nižší reálné školy v Nepomuku, dne 4. července 1871“, časopis *Posvátná kazatelna*, 8 (Olomouc 1871), str. 820—822. Zde též zmínka o smrtelné chorobě profesora Rettiga. — Stručně o něm srv. také Mořic REMEŠ, „Josef Ondřej Liboslav Rettig“, časopis *Od Trstenické stezky*, 11 (Litomyšl 1931—1932), str. 143.

⁸ Srv. Antonín Konstantin Víták, *Paměti starého učitele-vlastence, persekucí postiženého*, 1 (Praha 1902), na několika místech; týž, článek „Kroměříž. Obrázek moravských měst“, časopis *Škola a život*, 3. sešit VI. ročníku, březen 1860. — Básněmi, které Víták četl Slobodovi dne 24. února 1860, míněna pravděpodobně krásná Vítáková báseň „Pusták. Pověst národní“, otištěná 18. února 1860 v 7. čísle II. ročníku olomouckého časopisu „Hvězda“, str. 73—75.

⁹ O tom v „Řeči nad rakví“ (srv. pozn. 7).

¹⁰ Srv. Zdeněk NEJEDLÝ, *Litomyšl. Tisíc let života českého města*, kniha 1 (Praha 1954), *Sebrané spisy Zdeňka Nejedlého*, sv. 36, str. 167—168.

DER BOTANIKER DANIEL SLOBODA UND DIE KREMSIERER NATURFORSCHER F. X. VESELÝ UND A. J. L. RETTIG.

Daniel Sloboda (1809—1888), der bekannte Botaniker, der in Rusava bei Holleschau Professoren der Naturgeschichte am piaristischen Gymnasium in Kroměříž (Kremsier). Es waren die Piaristenordenspriester Kassian Rachlík (1804—1853), Andreas Josef Liboslav Rettig (1821—1871) und Franz Xaver Veselý (Wessely; 1819—1904). Aus dem Tagebuche, welches D. Sloboda schrieb, kann man sehr genau ihre Freundschaft und Mitarbeit fast in den allen Gebieten der Naturwissenschaften feststellen. Der Autor, welcher schon einige Aufsätze über das Leben und das Wirken von D. Sloboda, K. Rachlík und F. X. Veselý veröffentlichte, erklärt endlich nach den bisher unbekanntenen Quellen die Tätigkeit des Professors Rettig und ihre Bedeutung.

Josef Kšír:

BAROKNÍ SUPRAPORTA A NÁRODNÍ DŮM V OLOMOUCI

Okrasné zahrady u rodinných domů bývají často oživovány nějakou plastickou výzdobou. Takových příkladů máme v Olomouci dost a jejich výpočet byl by velmi zajímavý. Srovnání takové soudobé zahradní výzdoby s bývalou a archivně doloženou výzdobou by nám objasnilo historii zahrad obyvatelů města Olomouce, kterou dosud nikdo nenapsal a kterou postrádáme.

Zvláštní a bohatou sochařskou výzdobu bychom našli v zahradě akademického sochaře Julia Pelikána při jeho rodinném domě v ulici Na vozovce čís. 21. Kromě množství jeho vlastních sochařských výtvorů má uprostřed zahrady umístěnu také mohutnou barokní skulpturu, velké to kamenné seskupení figur a věnců květinových kolem rozměrné ovální kartuše se znaky.

Tato skulptura provedená z jednoho kusu kamene je řešena do trojúhelníkové formy; ze dvou spodních rohů nasedajících na podpory vyrůstá mohutné rámování kartuše oválních forem. Rámování provedeno nahoře i dole svinutými závitnicemi, jež jsou zdobeny dlouhým a úzkým listovým vodních květin; dolní závitnice je zdobena plochým, symetricky rozloženým akantovým listem. Boční rameno,

podpírající kartuš po levé straně, je profilováno a průběžně zdobeno šupinovým dekorem.¹ Velkou kartuš obepínají věnce růžových květů a dlouhé úzké listoví, vyrůstající ze spodních závitnic; k nim se přimykají dosti rozměrné figurky, amoretí, které zakončují výzdobu na obou spodních rozích. Celá skulptura je završena dívčím aktem, krásnou, přirozeně napolo sedící a ležící sochou anděla s nakloněnou hlavou; její ruce nenuceně drží velký květinový závěs ukryvající její tělo, křídla figury, rozvírající se do plochy, vytvářejí pozadí k formám jejího těla. U každé z obou podpěr skulptury, pod figurkami amoretů, jsou uloženy fragmenty z květinových věnců z růží, slunečnicových květů a listů, které tvořily pokračování přečnívajících konců kartuše. Toto mohutné a plasticky zdobené rámování kartuše obepíná kol dokola velkou ovální plochu se složitějším emblémem, jež pozůstává ze tří znaků seskupených vedle sebe, nad kterými uprostřed je reliéfně znázorněna mužská poloviční figura s dalšími heraldickými symboly kolem. Z uvedeného je zřejmé, že jde o velkou kamennou supraportu, která byla zavěšena nad barokním velkým portálem domu, který náležel nějakému zámožnějšímu majiteli.²

Nynější majitel supraporty, akad. sochař Julius Pelikán, o této velkolepé plastice sděluje, jak a kde ji získal; byla uskladněna ve dvoře Matiční školní budovy v Sokolské ulici č. 19, kde byla umístěna česká matiční reálka od r. 1902 do září r. 1920, stála v koutě budovy opřena o zdivo a zapadlá částečně do terénu. Získal ji v r. 1920 výměnou za různé modely jeho i cizích prací, které si u něho vybral profesor reálky Karel Wellner, na doporučení školního inspektora Fr. Hradilíka, pro školní kreslení; ježto dodávka nemohla být proplacena, vybral si dodavatel na úhradu záměnou tuto supraportu a odvezl si ji do svého tehdejšího sochařského ateliéru v Krapkově ulici na rohu ulice Karoliny Světlé. Po vystavění svého domu v r. 1925 Na vozovce č. 21 umístil plastiku v zahradě a tam dosud stojí.

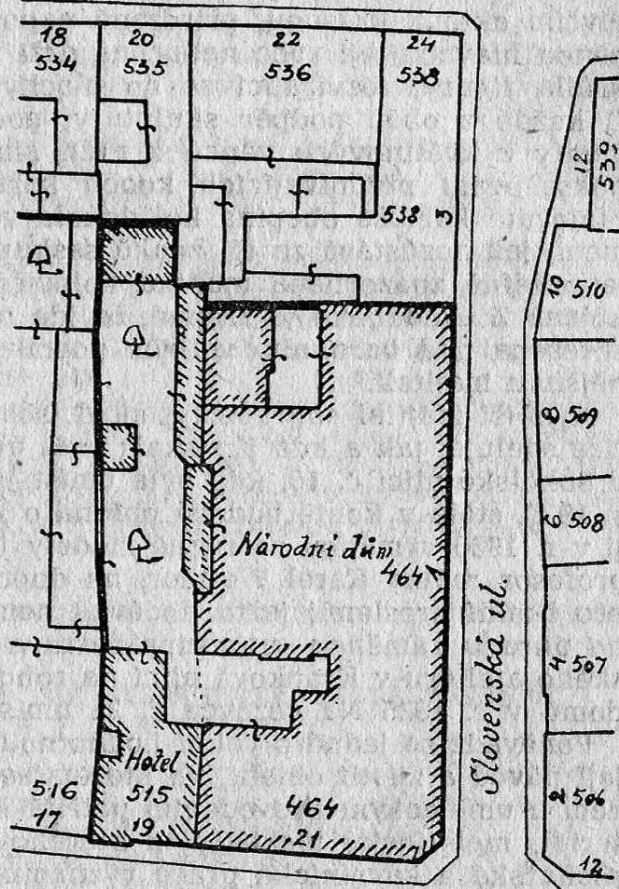
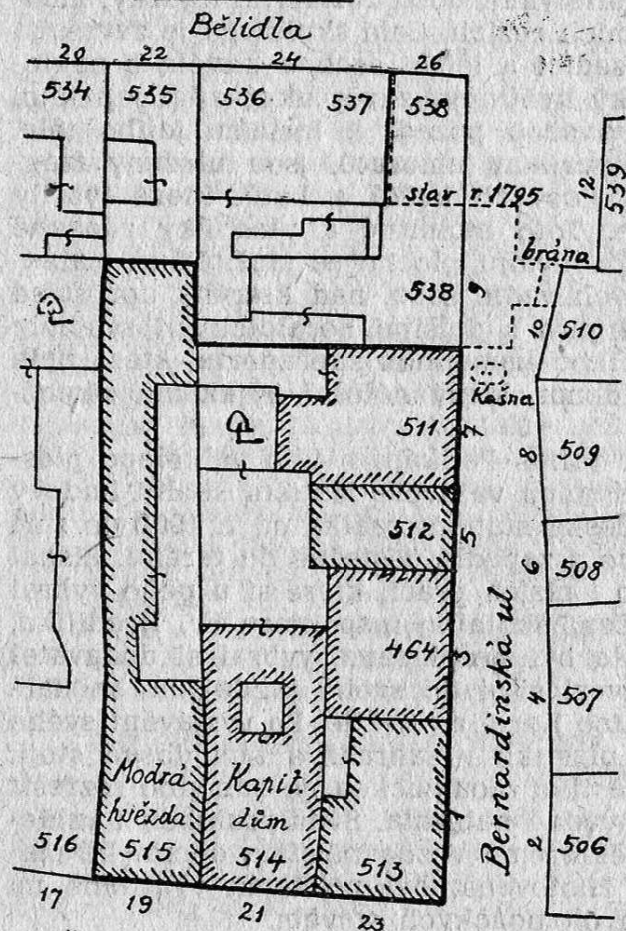
Poněvadž se jedná o velmi hodnotnou plastiku olomouckou, je záhodno rozřešit její původ a zjistit objekt, na kterém se původně nalézala. Svou rozlohou i vzhledem a uměleckým provedením patřila k některému význačnějšímu domu. Již materiál, maletínský pískovec, z kterého je zhotovena, byl používán výhradně na sochařské a kamenické práce významných olomouckých staveb.

Pokusíme se otázku rozřešit a podíváme se předně na kartuš a její znaky. Kartuš má ovální formu s delší osou vodorovnou a ve spodní polovině jsou v reliéfu vysekány tři znaky. Na levém znaku je znázorněn dvouhlavý orl rakouský se čtyřhranným štítkem na prsou, na kterém je iniciálka F, nad štítem znaku nalézá se vévodská koruna; na prostředním erbu je zpodobněna moravská orlice a nad štítem vytesána tříčtvrteční postava rytíře s pláštěm přes ramena a v pravé ruce třímající žezlo. Třetí erb, vpravo, má v horní polovině široký vodorovný pruh a nad štítem knížecí korunu. V horní části kartuše, po obou stranách hlavy rytíře, jsou znázorněny dva nože ditrichštejské, po stranách těchto nožů pyramidy (též špice zvané) a po krajích, nad korunami krajních erbů, ploché vázy s květy. Nad hlavou rytíře pak umístěno 7 pyramid seskupených nad trojúhelníkovou formou.

Na kartuši není zpodobněn žádný šlechtický znak, ale je zde zobrazena pečeť metropolitní kapituly olomoucké, což je dost nezvyklé. Na pečeti kapituly i ve znaku olomouckého biskupství se od nepaměti nalézají pyramidy, špice, někdy ve větším nebo menším počtu a uprostřed pečeti bývala postava biskupa. Roku 1588, za císaře Rudolfa II., dostali olomoučtí biskupové z rodu habsburského titul a hodnost knížecí, což je znázorněno na třetím, pravém erbu, habsburským břevnem a knížecí korunou; současně, v témže roce, přidána byla moravská orlice a nad štítem postava sv. Václava, patrona metropolitního chrámu, v rytířském zbroji, s hermelínovým knížecím pláštěm a s žezlem v ruce; ze stejného roku jsou i ditrichštejské nože. Levý znak dostala kapitula od rakouského císaře r. 1623 odměnou za věrnost prokázanou císaři, kdy kanovníci kapituly byli drženi ve vazbě r. 1619; dostali tedy znak dvouhlavého orla a titul „věrná kapitula“, fidelis capitula, kteroužto značkou F označen byl štítek na prsou rakouského orla.

Stavební místo Národního domu v Olomouci
Stav r. 1880.

Stav r. 1963.
Sokolská ul.

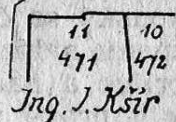
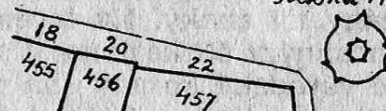
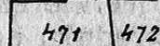
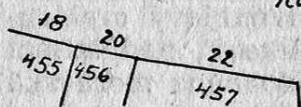

Česká ulice

Kášna Merkurova

Ul. 8. května

Kášna Merkurova

MĚŘÍTKO: 0 10 20 30 40 50 m

Ing. J. Kšir

Porovnáme-li reliéf kartuše s některou pečetí kapituly z první polovice 18. století, vidíme, že se úplně shodují.³ Pečeť kapituly normálně se upevňuje na dopisech, ale ve výjimečných případech může být použita také jinak; to dosvědčuje jednak naše kartuš, a druhý případ v Olomouci vyskytuje se v kostele sv. Mořice, kde na dveřním křídle vedoucím do sakristie, je barevně namalována kapitulní pečeť na celé ploše tohoto dřevěného křídla; v tomto případě je metropolitní kapitula patronem kostela sv. Mořice. Podle toho můžeme usuzovat, že předmětná supraporta byla zavěšena na některém domě náležejícím metropolitní kapitule.

Dnešní objekty patřící metropolitní kapitule stály od nepaměti vesměs na území býv. Předhradí, ať jako domy kanovnické nebo vikářské; kanovnické domy mají kamenné vjezdové portály ozdobně provedené, nad kterými jsou osazeny nebo zavěšeny kamenné kartuše se znakem stavebníka. Nad portály počátečního baroka, z druhé polovice 17. století, jsou zavěšeny jednoduché kartuše se znaky; z první poloviny 18. století jsou portály složitějšího provedení a kartuše nad nimi bohatěji řešeny a popříp. umístěny mezi rozřaté frontony.⁴ Ovšem tak nádherně ozdobená kartuš jako v našem případě není na žádném kanovnickém domě na Předhradí.

Kde se tedy nalézal objekt kapituly, ze kterého pochází naše supraporta? Až do r. 1620 stály kapitulní domy jediné na Předhradí a teprve po konfiskaci měšťanských domů evangelíků ve vnitřním městě byly některé z nich získány do majetku církevního. Tak kardinál Frant. Ditrichštejn získal r. 1624 za poplatek 3.500 zl. dva domy na hlavním náměstí na rohu Opletalovy ulice, které byly zkonfiskovány Hanušovi Kropffovi a Jiřímu Würbenovi. Metropolitní kapitula získala r. 1623 dům zkonfiskovaný Bernardu Prakšickému ze Zástřízl, který byl předním stoupencem odbojné protestantské strany na Moravě. Na klášterních a jesuitských objektech ve vnitřním městě bývaly umísťovány znaky řádové a nikoliv metropolitní kapituly. Proto v našem případě přicházejí v úvahu jen první dva uvedené domy.

Dům Frant. Ditrichštejna byl dům biskupský, nepatřil kapitule, původně to byly vlastně dva domy, které byly spojeny v jeden, teprve v r. 1804 byla západní část domu oddělena a dostala čp. 285, orient. č. 8; tato část měla renesanční portál datovaný r. 1598, který byl po zbourání domu v r. 1910 uskladněn resp. osazen ve dvoře novostavby. Zbývající rožní část domu čp. 364 a orient. č. 9 měla, podle zachovalé fotografie, z náměstí portál empírový.

Zůstává tedy jediný objekt ve vnitřním městě, který vlastnila dómská metropolitní kapitula; dostala jej od císaře Ferdinanda II. r. 1623 a byl to dům čp. 514 v České ulici (dnešní ulici 8. května). V tomto domě byli vězněni dómské kanovníci od 15. 8. 1619 do 19. 1. 1620 a za jejich věrnost císaři dostali do pečete třetí erb s rakouským orlem a se štítkem F — fidelis, věrná kapitula. Dům patřil kapitule až do r. 1886, kdy jej prodala První české stavební společnosti pro postavení Národního domu.

Národní dům měl být postaven na hlavním náměstí čis. 1, na místě Salmova paláce čp. 371, ke koupi domu však nedošlo.⁵ Hledalo se jiné místo ke stavbě velkého objektu, ve kterém se mělo umístit: kavárna, restaurace, spolkové místnosti s menšími sály, velký koncertní sál s příslušenstvím a jevištěm pro ochotnické hry s galeriemi a dvěma schodišti, kanceláře, byty, tělocvična Sokola, pohostinské pokoje a obchody. K takovému programu bylo potřebí získat několik menších objektů, ale v blízkosti středu města. Vyhlédnuto bylo místo na rohu ulic České a Bernardinské (dnešní ulice 8. května a Slovenská) s domy čis. pop. 511, 512 a 464 v ulici Bernardinské, pak rožní objekt čp. 513 a v České ulici čp. 514.

Malé objekty v Bernardinské ulici byly zakoupeny snadno. Dům čp. 511 v Bernardinské ul. č. 7 byl původně malý domek řemeslníka, patřil nějaký čas puškaři, pak tkalci, jircháři, až r. 1826 jej koupil stavitel Frant. Gottwald a postavil nový dům. Od r. 1878 patřil manželům Beilovým, od kterých jej koupila r. 1886 česká stavební společnost. Dům čp. 512 v téže ulici č. 5 byl rovněž malý domek řemeslnický, patřil kožešníkovvi, jircháři, pak od r. 1825 kostelníkovi a od r. 1878 Růženě Martinové, která jej za 12 tisíc zlatých prodala české stavební společnosti. Dům byl poměrně malý, starý a stavebně zchátralý, u něhož se až do roku 1840 nalézala malá kašna dítěte s delfínem. Dům čp. 513 stál na nároží ulic; v r. 1575 byla zde dětská nemocnice a r. 1674 postaven nový dům, který r. 1724 patřil Františce Lichnovské z Woštic a od r. 1731 advokátu Edm. Bellingovi; od jeho dědiců koupilo jej r. 1749 město a zřídilo v něm ubikace pro městskou stráž a nazývalo jej Bellingova kasárna. R. 1845 koupil dům stavitel Pelc, který v severní části do ulice Bernardinské postavil nový dům. V rožní části domu byl hostinec a patřil od r. 1883 manželům Kornauthovým německé národnosti a bylo dosti nesnadné jej získat; proto jej koupil obuvník a starosta z obce Bělidel za 29.400 zl a postoupil jej První české stavební společnosti. Stavitelem Pelcem postavený dům do ulice Bernardinské č. 3 dostal čis. pop. 464,⁶ tento dům koupila stavební společnost od manželů Czanských za 25 tisíc zlatých. Vykoupit dům kapitulní čp. 514 nebylo však jednoduché. Kapitula získala objekt v r. 1623 se závazkem, že dům nebude zcizen, a jestliže by k tomu došlo, tedy jen se souhlasem císaře. Zásluhou tehdejších českých činitelů přece se podařilo získat po-

třebné souhlasy k prodeji; předně od členů metropolitní kapituly, přesto, že většina z nich byla německé národnosti, rovněž arcibiskup kardinál Bedřich Fürstenberg dal souhlas ke zcizení. Na konec chyběl ještě souhlas od císaře, jak stanovila podmínka z r. 1623, ale i ten byl obstarán a tak česká stavební společnost mohla koupit dům koncem r. 1886 za 55 tisíc zlatých.

Po obstarání projektu a vypracování stavebního plánu pro postavení Národního domu, dále vyžádání úředního povolení ke stavbě od městského stavebního úřadu mohlo být přistoupeno předně k bourání všech domů a pak k provedení novostavby.⁷ Ze všech pěti zakoupených objektů byl kapitulní dům stavebně nejhodnotnější, byl dvoupatrový s architektonicky řešeným průčelím a umělecky hodnotným portálem. Ostatní domy byly stavebně méně hodnotné, některé dokonce velmi staré a stavebně chatrné.⁸

Část průčelí kapitulního domu zachovala se nám na fotografii; průčelí tohoto dvoupatrového domu mělo nad vchodem tříosový risalit, v patrech vysoká okna s reliéfní výzdobou. Vjezd měl bohatě řešený portál s oválovou archivoltou na pilířích, jeho edikula, rámování po stranách, skládala se ze štíhlých, nakoso stavěných pilastrů s konzolovou hlavicí a s krátkou přerušenou římsou, která přecházela šikmo vzhůru do přerušeno frontonu. Pod těmito šikmými frontony a nad klenákem uprostřed oblouku byla zavěšena supraporta, spodní části kartuše dotýkala se klenáku a po obou stranách archivolty rozbíhaly se kamenné závěsy květin. Uvnitř byl portál rozdělen nadsvětlikovou železnou odzdobnou mříží.

Tak je zobrazen portál a část průčelí na domě, jehož obrázek je otištěn na titulní straně „Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci“ čís. 100 z r. 1962.⁹ Na tomto průčelí vyniká bohatá plastická výzdoba supraporty nad portálem s jednoduchou a profilovanou archivoltou segmentu s rámováním pilastry. Z obrázku je zřejmé a jasné, že se supraporta nad portálem kapitulního domu shoduje se skulpturou umístěnou v zahradě akad. sochaře Jul. Pelikána v ulici Na vozovce čís. 21.

Bourání všech domů koupených pro stavbu Národního domu započalo 14. března 1887 a pokračovalo rychlým tempem, proto ani portál kapitulního domu nezůstal ušetřen rychlého odbourávání. Jedině velká supraporta, celá z jediného kusu kamene s krásně zobrazenými figurami zavěšená na průčelí, byla sundána se stěny a ušetřena od zničení; musela však být rychle odvezena ze staveniště, aby nezavazela; ale kam ji odvézt a kde uskladnit? Vždyť město v r. 1887 ještě lapidarium nemělo.¹⁰ Proto z háků vyvěšenou supraportu a z ní uražené dva kusy přečnávajících závěsů odvezli do blízkého dvora do domu českého majitele a to do školní budovy Matice školské z r. 1875, do dnešní Sokolské ulice č. 19.¹¹

Zbývá ještě určit dobu vzniku supraporty, po případě i portálu. Vraťme se proto ke stavební historii domu čp. 514, známa je od r. 1492; v druhé polovině 16. stol. náležel dům Petru ze Žerotína, pak byl majetníkem Karel a poslední z rodu, od r. 1592, byl jeho syn Viktorin ze Žerotína.¹² R. 1610 získal dům Zikmund Teufenbach, ten postavil ve dvoře stáje a dům přestavěl v luteránskou modlitebnu, jak je známo ze stížnosti kardinála Ditrichštejna poslané králi Matyášovi 29. XII. 1610; v ní uváděl, že majitel dům zbořil a zřídil modlitebnu ke schůzkám a kázání pro velký počet evangelíků. R. 1619 získal dům Bernard Prakšický ze Zástřízl, který pro svoji horlivost byl v Brně zvolen hejtmanem stavovského odbojného direktoria.¹³ Když se r. 1619 zmocnil Olomouce hejtman povstaleckých protestantů Buchheim, pozval 15. srpna 1619 k obědu 8 dómských kanovníků a odešel s nimi do domu čp. 514 a zde je věznil 22 týdnů, za to, že odpírali stavům moc a vládě Bedřicha Falckého poslušnost. Po bitvě bělohorské byl majetek Bernarda ze Zástřízl konfiskován a on sám byl vězňen na Špilberku, kde zemřel r. 1623. Dům pak dostala r. 1623 metropolitní kapitula od císaře Ferdinanda II. V domě se od r. 1653 čepovalo pivo a víno, ale r. 1708 se kapitula vzdala nálevu. V r. 1709 dům vyhořel současně s okolními domy. Při bourání tohoto domu v r. 1887 byla nalezena listina z r. 1780¹⁴ a z této je zřejmé, že dům byl v této době nově postaven a kdo budou jeho první obyvatelé, úředníci kapi-

tuly. Tedy v budově nebydlel sídelní kanovník a budovu ani nestavěl, proto nemohla být na ní umístěna supraporta s osobním znakem kanovníka, jak je tomu na domech na Předhradí. Dům stavěla přímo sama metropolitní kapitula, a proto v kartuši označila svůj znak, v tomto případě svoji pečeť. Od tohoto roku 1780 se během jednoho století s domem nic nedělo, až teprve v r. 1886, kdy byl zakoupen První českou stavební společností.

Z uvedené historie domu je zřejmé, že dům čp. 514 byl přestavován začátkem 17. století v době renesance a pak v období baroka jednak po požáru, po r. 1709 a po druhé, podle listiny, v r. 1780. Podle zachovalého obrázku tato řadová obytná stavba s ozdobným portálem a převýšenou světlou výškou prostor v prvním patře má pozdně barokní průčelí plošně modelované a patrně s plastickou rokokovou výzdobou. Ale portál, jehož archivolta není těsně vázána s edikulou a nemající průběžnou římsu mezi volutovými pilastry, je vrcholně barokní a byl ponechán z dřívější stavby provedené po požáru, pochází asi z první čtvrtiny 18. století.

Supraporta svými mohutnými závitnicemi na kartuši a plochým symetrickým akantem na závitnici a pak květinovými závěsy bez plodů ukazuje na léta 1715 až 1725; ale také šupinový ornament seřazený z plochých pásků stočených do půlkruhu s kapkou neukazují na pozdější dobu. Rovněž také provedené figury ve svém již zjemnělém účinku jsou čistě rázu dekorativního a mohly být zhotoveny rovněž kolem let 1720 až 1730; byla tedy práce uskutečněna v době, kdy aristokracie i církevní představitelé proměňují své obytné objekty v reprezentační střediska a pro jejich výzdobu objednávají umělecké práce různého druhu. V této době provádějí se v městě také veřejné práce kamenické a sochařské, staví se kašny, sochy, morové sloupy apod. Na naší supraportě vytesané listoví vodních květin připomíná reliéfy na olomouckých kašnách; a také jejich obdobu nalezneme na podstavci sochy Jupitera na kašně, tam objevíme podobné velké květy na závěsech, ovšem v jednoduchých formách. Kašnu stavěl Václav Render r. 1706, ale víme, že sochařské práce prováděli Renderovi mladí umělci známí i neznámí; a domníváme se, že podobným způsobem provedl Render také amorety a andílky na oltáři sv. Pavlína v kostele u sv. Mořice v letech 1716 až 1729.¹⁵ Můžeme se domnívat, že sochy na tomto oltáři prováděl Renderovi mladý sochař Filip Sattler, který se usadil v Olomouci r. 1723 a na základě těchto prací obdržel již r. 1729 objednávku na zhotovení soch pro nové oltáře a na výzdobu varhan do tohoto kostela. Stejně zhotovil Sattler spolu s Renderem kašnu Merkurovu asi v r. 1730, na které u nohou sochy je zpodobněn sedící amoret. Render také projektoval na Trojičním morovém sloupu amorety v podobě světloňů, ale jejich provedení se uskutečnilo až po jeho smrti, zhotovil je r. 1745 sochař Ondřej Zahner.

Můžeme tedy z uvedeného usuzovat, že návrh na supraportu zhotovil a objednávku převzal Václav Render, k čemuž byl jako kameník plně oprávněn, ale vlastní sochařské práce provedl některý mladší olomoucký sochař, kterých bylo tehdy v Olomouci značný počet, ale můžeme se domnívat, že práce sochařské prováděl Filip Sattler, který bydlel v blízkém sousedství v Bernardinské ulici čis. 8.¹⁶

Výsledek našeho šetření je tento: budova po ohni v r. 1709 byla obnovena dosti rychlým tempem, asi tak, jak se obvykle provádí stavba po velkém požáru, tj. aby se dala v brzké době obývat. Výzdoba domu se uskutečnila dodatečně, ale nedala na sebe čekat dlouhou dobu a portál a pak i supraporta mohla být provedena v letech asi 1715 až 1730. V r. 1780, kdy se stavěl dům do ulice, ponechal se portál i supraporta, pouze horní část portálu se pozměnila, tj. jeho přerušené frontony šikmo vzhůru směřující se přikomponovaly k novému průčelí, speciálně ke střední okenní ose risalitu nad portálem.

Zachovalá supraporta pochází z let 1715 až 1730, dělal ji Václav Render ve spolupráci s některým olomouckým sochařem, patrně s Filipem Sattlerem, a byla součástí portálu kapitulního domu čp. 514 v České ulici (dnes ulici 8. května), jež se nalézal v místech dnešního vstupu do Národního domu.

1 Šupinový dekor pozůstává z geometrických polokroužků tvořených z pásků, mající uprostřed ve vrcholu střapeček.

2 Rozměry supraporty: délky obou os oválové kartuše mají rozměry 80 a 65 cm; celková šířka supraporty v místech kamenných podpor měří 190 cm a její výška od podpor nahoru činí 175 cm; rozpětí mezi podporami je 120 cm.

3 Porovnána pečeť kapituly z dopisu odeslaného olomouckou metropolitní kapitulou 10. VI. 1745 Moravským stavům do Brna. — Moravský archiv v Brně signat. A 8, zemská registr. A 2/10, 36. II; podobně na jiných dopisech státního archivu v Olomouci.

4 Např. kanovnické domy: v Křížkovského ul. č. 2 je kartuš provedena s bohatší rostlinnou výzdobou, v ul. F. Halase č. 7 (dř. Mariánské ul.) je kartuš mezi rozeklaným frontonem, je řešena složitěji a dokonce je nesena po stranách dvěma amorety větších rozměrů. Stejně tak je provedena kartuš v Křížkovského ul. č. 14.

5 Jos. KŠÍR, Bývalý Salmův palác v Olomouci, Ochrana památek, Věstník Klubu za Starou Prahu, roč. 28 — 1953, str. 18. a 30.

6 Číslo 464 se uvolnilo r. 1833 zbouráním kasárny cyrilometodějské (upravené ze zrušené kaple sv. Cyrila a Metoděje na mořickém hřbitově) a k ní přiléhajícího domku hrobníka; toto popisné číslo dostala novostavba Národního domu.

7 Richard FISCHER, Národní dům v Olomouci, jeho vznik a dějiny, Olomouc 1933. Vítězslav MACHALA, Národní dům v Olomouci, Moravský večerník, Olomouc 1. I. 1938. Frant. TVRDOŇ, Vliv prostředí na tvorbu K. M. Čapka-Choda, Sborník SLUKO, od. B, r. I-1951/53, Olomouc, str. 107, 120/1, 123.

8 Při bourání domů ve Slovenské (Bernardínské) ulici bylo nalezeno v bahnitě půdě v hloubce 4—5 m trámoví a brlení (kůly 3—4 m dlouhé, 15—30 cm silné, kulaté nebo čtyřhranné zaražené do bahna), zbytky to po stavbách na kolech, jež mohly být původně dřevěným srubovým domkem. Jindřich WANKEĽ, kolové stavby v Olomouci, ČVSM Olomouc, r. IV-1887, str. 68. Jos. ČERNOCH, Paběrky z historie olom. Národního domu, Vlastivědný sborník (pro mládež župy olomoucké), r. II-1923/24, příl. 9, str. 9. Srub nepatrných rozměrů byl vykopán r. 1954 na Nám. míru č. 27 (dř. Horní), zprávu podává V. BURIÁN, Středověké srubové konstrukce v Olomouci, Archeologické rozhledy, r. VI-1954, str. 661.

9 Je to průčelí kapitulního domu čp. 514 v České ulici. Obrázek je ve „Zprávách“ nesprávně popsán jako „Hostinec „U modré hvězdy“, čp. 515“. Hostinec byl v sousedství kapitulního domu.

10 Například, když se r. 1871 stavěl hotel Merkur (dříve Lauer), vybouraný renesanční portál zazdili na budově městské ledárny na Lazecké třídě; tento portál byl r. 1957 přemístěn do vchodu Letního divadla. Jos. KŠÍR, Renesanční portál ve vchodu do Letního divadla v Olomouci, Zprávy Krajského vlastiv. střediska v Olomouci, č. 79, září 1959, str. 18.

11 Při rozšíření budovy pro českou matiční reálku v r. 1905, když se zastavoval vjezd do školního dvora, byla supraporta přemístěna do kouta ve dvoře, odkud byla odvezena r. 1920 sochařem Pelikánem.

12 Natherova kronika domů, čp. 514, Česká ul. č. 21. Rukopis v okres. archivu, odd. města. Florián ZAPLETAL, Viktorin ze Žerotína a na Hustopečích nad Bečvou, Záhorská kronika, r. XX-1937, str. 11.

13 Viktor PINKAVA, Litovelský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1903, str. 176/179.

14 Listina z r. 1780, složená v plechové krabici spolu s pěti měděnými mincemi z doby Marie Terézie, byla uložena ve zdivu nad portálem kapit. domu, tedy patrně za supraportou. Jindř. WANKEĽ, Kolové stavby v Olomouci, ČVSM Olomouc, r. IV-1887, str. 76/77. Listina částečně poškozená mincemi dostala se do majetku kanovníka P. Jos. Vyvlčky; opis získal autor. V listině z r. 1780 je uvedeno, že za arcibiskupa Ant. Theodora Colloreda (1777—1811) a za tehdejších sídelních kanovníků bylo učiněno stavební ujednání se staviteli Václavem Bedou a Frant. Schwarcem, a tesařským mistrem Josefem Dornem, že postaví nově od základů nejdříve zadní část budovy a pak přední část k ulici. Současně je v listině uvedeno, kdo budou první obyvatelé tohoto domu, a to kapitulní úředníci, výběřčí důchodů a daní a registrátor.

15 Náčrty andělů i návrh oltáře sv. Pavlína od V. Rendera uloženy v okres. archivu, odd. městské, v Olomouci, rukopis 1842/I.

16 Jos. KŠÍR, Merkurova kašna v Olomouci, Ochrana památek, Věstník Klubu za Starou Prahu, Praha r. 28 — 1953, str. 51.

LA SUPRAPORTE BAROQUE ET NÁRODNÍ DŮM A OLMOUC

Dans le jardin de la maison No. 21 Na Vozovce se trouve une supraporte, composée d'une grande cartouche encadrée de volutes et ornée de feuillage et d'un décor géométrique. La cartouche est entourée de guirlandes de roses soutenues des deux côtés par des petits Amours et, au milieu, par la statue d'un ange assis. Trois armoiries et la figure d'un chevalier sculptées dans la cartouche représentent le sceau du chapitre métropolitain d'Olomouc. Donc, à l'origine, la supraporte était située audessus du portail d'une maison, appartenant au chapitre d'Olomouc. Ce fut la maison No. Conscr. 514 rue Tchèque (aujourd'hui rue du 8. Mai) qui passa en possession du chapitre à la suite de la confiscation de 1623. La maison fut reconstruite après l'incendie de 1709, ensuite en 1780, et en 1886 elle fut vendue en vue de la construction de Národní dům.

La supraporte provient des années 1715—1730 et rappelle les détails de la fontaine de Jupiter, érigée par Václav Render. Les travaux de sculpture furent exécutés par les artistes - collaborateurs de Render qui - vraisemblablement - fut l'auteur de l'esquisse. L'auteur des statues fut probablement un sculpteur plus jeune, peut-être Philippe Sattler.

Jan Springer:

O JEDNÉ OLMOUCKÉ KNIHOVNĚ

Při zpracování archivního materiálu Státní vědecké knihovny v Olomouci našel jsem v r. 1899 zprávy, které vhodně doplní článek Dr. Eduarda Wondráka „Příspěvek k dějinám olomoucké chirurgie“, uveřejněný v č. 107 Zpráv Vlastivědného ústavu v Olomouci, a to o soukromé knihovně chirurga prof. dra Fr. Groha.

Dokumenty jsou ovšem v němčině všechny, překládám je. Tak pod č. 251 je dopis tohoto znění:

Slavná správo c. k. studijní knihovny zde. Proslýchá se, že vysoké ministerstvo kultu a vyučování je ochotno zde v Olomouci zřídit lékařskou fakultu. Pro tento případ by asi nebylo rozmnožení zdejší c. k. studijní knihovny mými med.-chirurgickými knihami nevítko, a já bych je jako upomínku na dobu, kterou jsem zde jako c. k. profesor chirurgie na zdejším medicinsko-chirurgickém učilišti strávil, zadarmo přenechal. — Kladu si za čest přiložit katalog své knižní sbírky a prosím, abyste mi dal laskavě vědět, bude-li tento můj návrh přijat nebo ne. Konečně si dovoluji podotknout, že si v případě, kdyby zde v Olomouci nemohla být zřízena žádná lékařská fakulta a toto mé darování pro zdejší c. k. stud. knihovnu by nemělo žádnou cenu, tedy potom vyhrazuji nejen sobě, ale také svým dědicům svobodné disposiční právo se všemi v katalogu specifikovanými knihami. V Olomouci 11. března 1899. Císařský rada prof. Dr. Fr. Groh etc.

Studijní knihovna pod č. 266 oznámila 17. března c. k. místodržitelství v Brně úmysl „zde na odpoč. žijícího ředitele moravských zemských ústavů císař. rady Fr. G. — Knihovna má 667 čísel asi v 700 svazcích, vesměs lékařského obsahu — knihy jsou uloženy ve dvou bednách v knihovně. Necht' místodrž., popř. i ministerstvo, přijmou-li dar, vysloví díky dárci — antikvární cena knih je asi 300 zl.“

Místodrž. (č. 338) intimovalo 7. dubna 1899 výnos ministerstva kultu a vyučování, že knihovna může být přijata jen v tom případě, odstoupí-li dárci od své výhrady. Knihovník necht' podá zprávu o výsledku jednání. Studijní knihovna oznámila Dru Grohovi toto rozhodnutí, ať tedy dárci buď daruje knihy bez výhrady, nebo ať vezme svůj návrh zpět.

Pod č. 347 je odpověď:

Jeho blahorodí p. W. Müllerovi, c. k. kustodovi... Jak jsem měl čest Vám, vážený p. kustode ústně vyložit, měla by má knihovna pro Olomouc jen v tom případě cenu, kdyby zde mohla být zřízena lékařská fakulta. To se však asi podle různých vážných zpráv nestane. Proto jsem vyslovil jenom podmíněné darování svých knih c. k. stud. knihovně v Olomouci. — Protože však jsem již v 77. roce života, rád bych tuto záležitost co možná zkrátil, chci proto ve vděčné vzpomínce na svá studia většinou v Praze vykonaná své knihy bezpodmínečně darovat c. k. universitní knihovně v Praze, protože je mi známo, že mnohé mé knihy („Egidius de urinis et pulsibus“ a „Petrus Leo de urinis Venetiis“ 1444 a Schmidt „Anatomie Spiegel“, 1646 etc etc) by byly velmi vítány.

Prosím tedy Jeho excellenci pana ministra kultu a vyučování co nejoddaněji, aby tuto mou sbírku knih milostivě přijal pro c. k. univ. knih. v Praze, protože v případě blahosklonného přijetí mé zcela oddané prosby nebudu činit naprosto žádnou výhradu. Olomouc 12. dubna 1899. Cís. rada... etc.

Studijní knihovna se (č. 348) táže 13. dubna pražské univerzitní knihovny, zda dar přijme. Knihy by byly v 5 bednách odeslány do Prahy na útraty pražské knihovny. — Zároveň oznamuje prof. Grohovi tento dotaz a že svého času sdělí výsledek.

Pražská univerzitní knihovna obratem (14. dubna 1899) odpověděla (německy): „... samozřejmě s radostí je ochotna jako dar přijmout nabídnutou knihovnu. Žádáme tedy odeslání pěti beden na útraty univerzitní knihovny. Současně jde o poděkování p. cís. radovi Dr. Fr. Grohovi. Praha 14. dubna 1899. Dr. Richard Kukula, c. k. bibliotekář.“

Bedny byly odeslány 17. dubna speditérem do Prahy a 18. dubna hlásí studijní knihovna do Brna místodržitelství, že Dr. Groh daroval knihy do Prahy a pražská univerzitní knihovna je přijala. „Pro podepsanou c. k. studijní knihovnu je tím předmět vyřízen“.

Dodatečně v r. 1901 přinesla dcera prof. Dr. Fr. Groha, jenž za šest neděl po tomto darování (3. června 1899) v Olomouci zemřel, provdaná Marie Opluštilová, do studijní knihovny ještě chirurgický atlas od Dr. Victora Bruna, a knihovník jej 1. června odeslal do Prahy.

Legenda k obrázkům:

1. Barokní supraporta v zahradě Jul. Pelikána.
  2. Detail z barokní supraporty. (Oba snímky k článku Jos. Kšíra.) (Obě foto Ant. Všeticka, 1962.)
  3. Pomník „vodního doktora“ Vincence Priessnitze: (Priessnitzovy prameny III.) (K článku A. Hovorky.) (Podle prodejné pohlednice.)
  4. a) pražský groš Václava II., rub a líc;
b) pražský groš Jana Lucemburského, rub a líc;
c) pražský groš Karla I., rub a líc; (k článku O. Rosenkrance — V. Zýky)
  5. Z přírodovědné expedice, pořádané v r. 1963 naším ústavem a Okres. domem mládeže a pionýrů v Olomouci: Geologicko-petrografické práce na svazích hory Břidličné v Hrubém Jeseníku (foto J. Juryšek).
-

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, nám. Republiky 6. Řídí dr. Boh. Šula, grafická úprava O. Lenhart. Tisknou Moravské tiskařské závody, n. p., závod 12, Olomouc, Leninova 15. Povoleno ONV v Olomouci - Kult/456 - 31/63 - Šn. — Číslo 113 vyšlo v srpnu 1963. © Vlastivědný ústav Olomouc.

T-05*31794

Naše dnešní i příští společnost vyžaduje, abychom vychovali vysoce vzdělané lidi, oddané věci socialismu a komunismu, dobré občany naší republiky a platné členy naší socialistické společnosti.

Z projevu presidenta Ant. Novotného při setkání pionýrů se stranickou a vládní delegací 7. července 1963 v Hluboké nad Vltavou.